

Klausies, marksist!

autors Marejs Bukčins

Atgriežas visas vecās trīsdesmito gadu muļķības – muļķības par "šķiras līniju", "strādnieku šķiras lomu", "apmācītajiem kadriem", "avangarda partiju" un "proletāriešu diktatūru". Tas viss ir atpakaļ, un vēl vulgarizētākā formā nekā jebkad agrāk. Progresīvā leiboristu partija nav vienīgais piemērs, tā ir vienkārši vissliktākā. To pašu muļķību var saost dažādos SDS atzaros un marksistu un sociālistu klubos universitāšu pilsētiņās, nemaz nerunājot par trockistu grupām, Starptautiskajiem sociālistu klubiem un Jaunatni pret karu un fašismu.

Trīsdesmitajos gados tas vismaz bija saprotams. Amerikas Savienotās Valstis bija paralizētas hroniskas ekonomiskās krīzes, dziļākās un ilgākās tās vēsturē. Vienīgie dzīvie spēki, kas, šķiet, daudzīja kapitālisma sienas, bija CIO lielie organizatoriskie centieni ar dramatiskajiem sēdes streikiem, radikālo kaujinieciskumu un asiņainajām sadursmēm ar policiju. Politisko atmosfēru visā pasaulē uzlādēja Spānijas pilsoņu kara, pēdējās klasiskās strādnieku revolūcijas, elektrība, kad katra radikālā sekta Amerikas kreisajā spārnā varēja identificēties ar savām milicijas kolonnām Madridē un Barselonā. Tas bija pirms trīsdesmit gadiem. Tas bija laiks, kad ikviens, kurš sauca: "Mīlieties, nevis karojiet!", tiktu uzskatīts par ķemu; toreizējais sauciens bija: "Radiet darbus, nevis karojiet!" - trūkuma apgrūtināta laikmeta sauciens, kad sociālisma sasniegšana prasīja "upurus" un "pārejas periodu" uz materiālās pārpilnības ekonomiku. Astonpadsmit gadus vecam puisim 1937. gadā pats kibernācijas jēdziens būtu šķitis kā mežonīgākā zinātniskā fantastika, fantāzija, kas salīdzināma ar kosmosa ceļojumu vīzijām. Šis astonpadsmit gadus vecais puisis tagad ir sasniedzis piecdesmit gadu vecumu, un viņa saknes ir iedēstītas tik tālā laikmetā, ka tas *kvalitatīvi atšķiras* no pašreizējā perioda realitātes Amerikas Savienotajās Valstīs. Kapitālisms pats par sevi kopš tā laika ir mainījies, iegūstot arvien statistiskākas formas, kuras pirms trīsdesmit gadiem varēja paredzēt tikai miglaini. Un tagad mums tiek lūgts atgriezties pie tā tālā perioda "klases līnijas", "stratēģijām", "kadriem" un organizatoriskajām formām, gandrīz klaji ignorējot jaunās problēmas un iespējas, kas ir radušās.

Kad ellē mēs beidzot radīsim kustību, kas raugās nākotnē, nevis pagātnē? Kad mēs sāksim mācīties no tā, kas dzimst, nevis no tā, kas mirst? Markss, par godu viņam, centās to darīt savā laikā; viņš centās atdzīvināt futuristisku garu 1840. un 1850. gadu revolucionārajā kustībā. "Visu mirušo paaudžu tradīcijas smadzenēm nomāc dzīvo smadzenes kā murgs," viņš kļūdās *Luija Bonaparta "Astonpadsmitajā brumērā"*. "Un, kad šķiet, ka viņi ir iesaistīti sevis un lietu revolucionizēšanā, kaut kā pilnīgi jauna radīšanā, tieši šādos revolucionāras krīzes laikmetos viņi nemierīgi izsauc pagātnes garus, aizņemoties no tiem vārdus, kaujas saukļus un tērpus, lai šajā laika gaitā pārbaudītajā maskā un aizgūtajā valodā attēlotu jauno pasaules vēstures ainu. Tā Lutērs uzvilka apustuļa Pāvila masku, 1789.–1814. gada revolūcija pārmaiņus ietērpās Romas republikā un Romas impērijā, un 1848. gada revolūcija nezināja neko labāku kā parodēt pēc kārtas 1789. gadu un 1793.–1795. gada tradīciju... Devīnpadsmitā gadsimta sociālā revolūcija nevar smelties savu dzeju no pagātnes, bet tikai no nākotnes. Tā nevar sākt ar sevi, pirms nav atbrīvojusies no visiem mānītībām uz pagātņi... Lai nonāktu pie sava satura, devīnpadsmitā gadsimta revolūcijai ir jāļauj mirušajiem apglabāt savus mirušos. Tur frāze sniedzās tālāk par saturu, šeit saturs sniedzās tālāk par frāzi."

Vai problēma šodien, tuvojoties divdesmit pirmajam gadsimtam, ir citāda? Atkal mirušie staigā mūsu vidū – ironiski, ietērpti Marksa vārdā, cilvēka, kurš mēģināja apglabāt devīnpadsmitā gadsimta mirušos. Tātad mūsu laika revolūcija neko labāku nevar izdarīt, kā parodēt 1917. gada

Oktobra revolūciju un 1918.–1920. gada pilsoņu karu ar savu "šķiras līniju", boļševiku partiju, "proletāriešu diktatūru", puritānisko morāli un pat saukli "padomju vara". Mūsu laika pilnīgā, vispusīgā revolūcija, kas beidzot var atrisināt vēsturisko "sociālo jautājumu", kas radies no trūkuma, dominēšanas un hierarhijas, seko pagātnes daļējo, nepilnīgo, vienpusējo revolūciju tradīcijai, kas tikai mainīja "sociālā jautājuma" formu, aizstājot vienu dominēšanas un hierarhijas sistēmu ar citu. Laikā, kad buržuāziskā sabiedrība pati par sevi ir visu sociālo šķiru, kas kādreiz tai deva stabilitāti, sairšanas procesā, mēs dzirdam tukšas prasības pēc "šķiras līnijas". Laikā, kad visas hierarhiskās sabiedrības politiskās institūcijas nonāk dziļas sabrukšanas periodā, mēs dzirdam tukšas prasības pēc "politiskās partijas" un "strādnieku valsts". Laikā, kad hierarhija kā tāda tiek apšaubīta, mēs dzirdam tukšas prasības pēc "kadriem", "avangarda" un "vadoņiem". Laikā, kad centralizācija un valsts ir nonākusi vēsturiskā negativitātes sprādzienbīstamākajā punktā, mēs dzirdam tukšas prasības pēc "centralizētas kustības" un "proletāriešu diktatūras".

Šī tiekšanās pēc drošības pagātnē, šis mēģinājums rast patvērumu fiksētā dogmā un organizatoriskā hierarhijā kā radošās domas un prakses aizstājēju ir rūgts pierādījums tam, cik maz daudzi revolucionāri spēj "revolucionizēt sevi un lietas", vēl jo mazāk revolucionizēt sabiedrību kopumā.

PLP¹ "revolucionāru" dziļi iesakņotais konservatīvisms ir gandrīz sāpīgi acīmredzams; autoritārais vadītājs un hierarhija aizstāj patriarhu un skolas birokrātiju; Kustības disciplīna aizstāj buržuāziskās sabiedrības disciplīnu; autoritārs politiskās paklausības kodekss aizstāj valsti; "proletāriešu morāles" kredo aizstāj puritānisma paražas un darba ētiku. Eksploatatīvās sabiedrības vecā substance atkal parādās jaunās formās, ietērpta sarkanā karogā, dekorēta ar Mao (vai Kastro, vai Ķe) portretiem un rotāta ar mazo "Sarkano grāmatu" un citām svētām litānijām.

Lielākā daļa cilvēku, kas šodien paliek PLP, to ir pelnījuši. Ja viņi var sadzīvot ar kustību, kas ciniski dublē savus saukļus DRUM piketu fotogrāfijās; ja viņi var lasīt žurnālu, kas jautā, vai Markuze ir "kopieris vai policists"; ja viņi var pieņemt "disciplīnu", kas viņus padara par ieprogrammētiem automātiem ar pokera sejām; ja viņi var izmantot vispretīgākās metodes (metodes, kas aizgūtas no buržuāziskās biznesa operāciju un parlamentārisma izgāztuves), lai manipulētu ar citām organizācijām; ja viņi var parazitēt praktiski katrā darbībā un situācijā tikai tāpēc, lai veicinātu savas partijas izaugsmi – pat ja tas nozīmē pašas darbības sakāvi –, tad viņi ir nicināmi. Tas, ka šie cilvēki sevi sauc par sarkanajiem un apraksta uzbrukumus viņiem kā "sarkano ēsmu", ir apgriezta Makartisma forma. Pārfrāzējot Trocka sulīgo staļinisma aprakstu, viņi ir mūsdienu radikālās jaunatnes kustības sifiliss. Un sifilisam ir tikai viena ārstēšana – antibiotikas, nevis argumenti.

Mūsu rūpes šeit ir par tiem godīgajiem revolucionāriem, kuri ir pievērsušies marksismam, ļeņinismam vai trockismam, jo viņi dedzīgi meklē saskaņotu sociālo skatījumu un efektīvu revolūcijas stratēģiju. Mūs uztrauc arī tie, kurus apbrīno marksisma ideoloģijas teorētiskais repertuārs un kuri ir noskaņoti ar to flirtēt, ja nav sistemātiskāku alternatīvu. Pie šiem cilvēkiem mēs vērsamies kā brāļi un māsas un lūdzam nopietnu diskusiju un visaptverošu atkārtotu izvērtējumu. Mēs uzskatām, ka marksisms vairs nav piemērojams mūsu laikam nevis tāpēc, ka tas ir pārāk vizionārs vai revolucionārs, bet gan tāpēc, ka tas nav pietiekami vizionārs vai revolucionārs. Mēs uzskatām, ka tas ir radies trūkuma laikmetā un pasniegts kā spoža šī laikmeta, īpaši industriālā kapitālisma, kritika, un ka dzimst jauns laikmets, kuru marksisms nepietiekami aptver un kura aprises tas tikai daļēji un vienpusēji paredzēja. Mēs apgalvojam, ka problēma nav marksisma "atmešanā" vai "anulēšanā", bet gan tā dialektiskā pārvarēšanā, tāpat kā Markss pārspēja Hēgeļa filozofiju, Rikarda ekonomiku un Blankvisma taktiku un organizācijas veidus. Mēs apgalvosim, ka

kapitālisma attīstības stadijā, kas ir attīstītāka nekā Markss pirms gadsimta, un tehnoloģiskās attīstības stadijā, kas ir attīstītāka nekā Markss varēja skaidri paredzēt, ir nepieciešama jauna kritika, kas savukārt rada jaunus cīņas vai organizācijas, propagandas un dzīvesveida veidus. Sauciet šos jaunus veidus, kā vien vēlaties. Mēs esam izvēlējušies šo jauno pieeju saukt par postreficīta anarhismu vairāku pārliecinošu iemeslu dēļ, kas kļūs redzami turpmākajās lappusēs.

Marksisma vēsturiskās robežas

Doma, ka cilvēks, kura lielākais teorētiskais ieguldījums tika dots laikā no 1840. līdz 1880. gadam, varēja "paredzēt" visu kapitālisma dialektiku, pirmajā acu uzmetienā šķiet pilnīgi absurda. Ja mēs joprojām varam daudz mācīties no Marksa atziņām, mēs varam mācīties vēl vairāk no neizbēgamajām kļūdām, ko pieļāva cilvēks, kuru ierobežoja materiālā trūkuma laikmets un tehnoloģija, kas tik tikko izmantoja elektroenerģiju. Mēs varam uzzināt, cik atšķirīgs ir mūsu pašu laikmets no *visas* pagātnes vēstures, cik kvalitatīvi jaunas ir iespējas, ar kurām mēs saskaramies, cik unikālas ir problēmas, analīzes un prakse, kas stāv mūsu priekšā, ja vēlamies veikt revolūciju, nevis vēl vienu vēsturisku abortu.

Problēma nav tā, ka marksisms ir "metode", kas jāpielieto atkārtoti "jaunās situācijās", vai ka "neomarksisms" ir jāattīsta, lai pārvarētu "klasiskā marksisma" ierobežojumus. Mēģinājums glābt marksisma izcelsmi, uzsverot metodi pār sistēmu vai pievienojot "neo" svētam vārdam, ir tīra mistifikācija, ja visi sistēmas *praktiskie secinājumi kļūst pretrunā ar šiem centieniem*.³ Tomēr tieši tāda ir situācija marksistiskajā eksegēzē mūsdienās. Marksisti balstās uz to, ka sistēma sniedz izcilu pagātnes interpretāciju, vienlaikus apzināti ignorējot tās pilnīgi maldinošās iezīmes, strādājot ar tagadni un nākotni. Viņi atsauca uz vēsturiskā materiālisma un šķiru analīzes saskaņotību vēstures interpretācijā, "*Kapitāla*" sniegtās ekonomiskās atziņas par industriālā kapitālisma attīstību un Marksa iepriekšējo revolūciju analīzes spožumu un viņa izvirzītajiem taktiskajiem secinājumiem, ne reizi neatzīstot, ka ir radušās kvalitatīvi jaunas problēmas, kas viņa laikā nekad nepastāvēja. Vai ir iedomājams, ka vēsturiskās problēmas un šķiru analīzes metodes, kas pilnībā balstītas uz neizbēgamu trūkumu, var tikt pārnestas uz jaunu potenciālās pārpilnības laikmetu? Vai ir iedomājams, ka ekonomisko analīzi, kas galvenokārt koncentrējas uz "brīvi konkurētspējīgu" industriālā kapitālisma sistēmu, var pārnest uz pārvaldītu kapitālisma sistēmu, kurā valsts un monopoli apvienojas, lai manipulētu ar ekonomisko dzīvi? Vai ir iedomājams, ka stratēģisko un taktisko repertuāru, kas formulēts periodā, kad tērauds un ogles veidoja industriālās tehnoloģijas pamatu, var pārnest uz laikmetu, kas balstīts uz radikāli jauniem enerģijas avotiem, elektroniku, kibernetiku?

Šīs pārneses rezultātā teorētiskais korpuss, kas pirms gadsimta atbrīvoja, šodien pārvēršas par saspīlējumu kreklu. Mums tiek lūgts koncentrēties uz strādnieku šķiru kā revolucionāro pārmaiņu "aģentu" laikā, kad kapitālisms redzami nostāda pretējo un rada revolucionārus praktiski visos sabiedrības slāņos, īpaši jaunatnē. Mums tiek lūgts vadīt savas taktiskās metodes, vadoties pēc "hroniskas ekonomiskās krīzes" vīzijas, neskatoties uz to, ka šāda krīze nav bijusi gaidāma trīsdesmit gadus.⁴ Mums tiek lūgts pieņemt "proletāriešu diktatūru" – ilgu pārejas periodu", kura funkcija nav tikai kontrrevolucionāru apspiešana, bet galvenokārt pārpilnības tehnoloģijas attīstība - laikā, kad pārpilnības tehnoloģija ir pieejama. Mums tiek lūgts orientēt savas "stratēģijas" un "taktiku" uz nabadzību un materiālo trūkumu laikā, kad revolucionāras noskaņas rada dzīves banalitāte materiālās pārpilnības apstākļos. Mums tiek lūgts dibināt politiskās partijas, centralizētas

organizācijas, "revolucionāras" hierarhijas un elites, kā arī jaunu valsti laikā, kad politiskās institūcijas kā tādas sabrūk un centralizācijas laikā elitisms un valsts tiek apšaubīta tādā mērogā, kāds hierarhiskās sabiedrības vēsturē vēl nekad nav pieredzēts.

Īsāk sakot, mums tiek lūgts atgriezties pagātnē, mazināties, nevis augt, iespiest mūsu laika pulsējošo realitāti ar tās cerībām un solījumiem novecojuša laikmeta novājinošajos priekšstatos. Mums tiek lūgts darboties ar principiem, kas ir pārspēti ne tikai teorētiski, bet arī pašas sabiedrības attīstības rezultātā. Vēsture nav apstājusies kopš Marksa, Engelsa, Ļeņina un Trocka nāves, kā arī nav sekojusi vienkāršotajam virzienam, ko iezīmēja domātāji – lai cik izcili tie būtu –, kuru prāti joprojām bija sakņoti deviņpadsmitajā gadsimtā vai divdesmitā gadsimta pirmajos gados. Mēs esam redzējuši, kā pats kapitālisms veic daudzus uzdevumus (tostarp pārpilnības tehnoloģijas attīstību), kas tika uzskatīti par sociālistiskiem; mēs esam redzējuši, kā tas "nacionalizē" īpašumu, nepieciešamības gadījumā apvienojot ekonomiku ar valsti. Mēs esam redzējuši, kā strādnieku šķira tiek neitralizēta kā "revolucionāro pārmaiņu aģents", lai gan joprojām cīnās ar *buržuāzisku* sistēmu par lielākām algām, īsāku darba laiku un "papildpabalstiem". Klasiskā *šķiru cīņa* nav pazudusi; tā ir cietusi vēl novājinošāku likteni, jo tiek iekļauta kapitālismā. Revolucionārā cīņa attīstītajās kapitālistiskajās valstīs ir nonākusi vēsturiski jaunā teritorijā: tā ir kļuvusi par cīņu starp jauniešu paaudzi, kas nav pieredzējusi hronisku ekonomisko krīzi, un vecākas, konservatīvas paaudzes kultūru, vērtībām un institūcijām, kuras dzīves uztveri ir veidojis trūkums, vainas apziņa, atteikšanās, darba ētika un materiālās drošības meklējumi. Mūsu ienaidnieki ir ne tikai redzami iesakņojusies buržuāzija un valsts aparāts, bet arī uzskats, kas rod atbalstu liberālu, sociāldemokrātu, korumpēto masu mediju pakalpiņu, pagātnes "revolucionāro" partiju un, lai cik sāpīgi tas nebūtu marksisma sekotājiem, strādnieku vidū, kurus dominē rūpnīcu hierarhija, industriālā rutīna un darba ētika. Lieta tāda, ka šīs atšķirības tagad šķērso praktiski visas tradicionālās šķiru līnijas un rada virkni problēmu, ko neviens no marksistiem, balstoties uz analogijām ar trūkuma sabiedrībām, nevarēja paredzēt.

Proletariāta mīts

Atmetīsim malā visus pagātnes ideoloģiskos grūžus un pievērsīsimies problēmas teorētiskajām saknēm. Mūsu laikmetam Marksa lielākais ieguldījums revolucionārajā domā ir viņa sociālās attīstības dialektika. Markss atklāja lielo kustību no primitīvā komunisma caur privātīpašumu uz komunismu līdz tā augstākajai formai – kopienai, kas balstās uz atbrīvojošu tehnoloģiju. Šajā kustībā, pēc Marksa domām, cilvēks pāriet no dabas kundzības pār cilvēku uz cilvēka kundzību pār cilvēku un visbeidzot uz cilvēka kundzību pār dabu un no tās sociālās kundzības. Šīs plašākās dialektikas ietvaros Markss pēta paša kapitālisma dialektiku – sociālo sistēmu, kas veido pēdējo vēsturisko "posmu" cilvēka kundzībā pār cilvēku. Šeit Markss sniedz ne tikai dziļu ieguldījumu mūsdienu revolucionārajā domā (īpaši savā izcilajā preču attiecību analīzē), bet arī parāda tos laika un vietas ierobežojumus, kuriem mūsu laikā ir tik ierobežojoša loma.

Visnopietnākais no šiem ierobežojumiem izriet no Marksa mēģinājuma izskaidrot pāreju no kapitālisma uz sociālismu, no šķiru sabiedrības uz bezšķiru sabiedrību. Ir vitāli svarīgi uzsvērt, ka šis skaidrojums gandrīz pilnībā tika pamatots ar analogiju ar feodālisma pāreju uz kapitālismu – tas ir, *no vienas šķiru sabiedrības uz citu šķiru sabiedrību*, no vienas īpašuma sistēmas uz citu. Attiecīgi Markss norāda, ka tāpat kā buržuāzija attīstījās feodālisma ietvaros pilsētas un lauku (precīzāk, amatniecības un lauksaimniecības) šķelšanās rezultātā, tā arī mūsdienu proletariāts attīstījās

kapitālisma ietvaros rūpnieciskās tehnoloģijas attīstības rezultātā. Mums tiek stāstīts, ka abas šķiras attīsta savas sociālās intereses – patiesībā revolucionāras sociālās intereses, kas tās nostāda pret veco sabiedrību, kurā tās radās. Ja buržuāzija ieguva kontroli pār ekonomisko dzīvi ilgi pirms feodālās sabiedrības gāšanas, tad proletariāts savukārt iegūst savu revolucionāro spēku, pateicoties tam, ka to "disciplinē, vieno, organizē" rūpnīcu sistēma.⁶ Abos gadījumos ražošanas spēku attīstība kļūst nesavienojama ar tradicionālo sociālo attiecību sistēmu. "Apvalks tiek pārplēsts." Veco sabiedrību nomaina jaunā.

Kritiskais jautājums, ar kuru mēs saskaramies, ir šāds: vai mēs varam izskaidrot pāreju no šķiru sabiedrības uz bezšķiru sabiedrību, izmantojot to pašu dialektiku, kas izskaidro pāreju no vienas šķiru sabiedrības uz citu? Šī nav mācību grāmatas problēma, kas ietver loģisku abstrakciju vērtēšanu, bet gan ļoti reāla un konkrēta problēma mūsu laikam. Pastāv dziļas atšķirības starp buržuāzijas attīstību feodālisma apstākļos un proletariāta attīstību kapitālisma apstākļos, kuras Markss vai nu neparedzēja, vai arī nekad skaidri neapzinājās. Buržuāzija kontrolēja ekonomisko dzīvi ilgi pirms valsts varas pārņemšanas; tā bija kļuvusi par dominējošo šķiru materiāli, kulturāli un ideoloģiski, pirms tā politiski apliecināja savu dominanci. Proletariāts nekontrolē ekonomisko dzīvi. Neskatoties uz tās neaizstājamo lomu industriālajā procesā, industriālā strādnieku šķira pat nav iedzīvotāju vairākums, un tās stratēģisko ekonomisko pozīciju grauj kibernācija un citi tehnoloģiskie sasniegumi.⁷ Tādēļ proletariātam ir nepieciešama augsta apziņas pakāpe, lai izmantotu savu varu sociālās revolūcijas sasniegšanai. Līdz šim šīs apziņas sasniegšanu ir kavējis fakts, ka fabrikas vide ir viena no visstiprāk iesakņojušajām darba ētikas, hierarhisku vadības sistēmu, paklausības vadītājiem un pēdējā laikā arī ražošanas, kas veltīta liekām precēm un bruņojumam, arēnām. Fabrika kalpo ne tikai strādnieku "disciplinēšanai", "apvienošanai" un "organizēšanai", bet arī dara to pilnīgi buržuāziskā veidā. Fabrikā kapitalistiskā ražošana ne tikai atjauno kapitālisma sociālās attiecības ar katru darba dienu, kā novēroja Markss, bet arī atjauno kapitālisma psihi, vērtības un ideoloģijas.

Markss šo faktu pietiekami labi izjuta, lai meklētu iemeslus, kas ir pārliciecināši par vienkāršu ekspluatācijas faktu vai konfliktiem par algām un darba stundām, lai pamudinātu proletariātu uz revolucionāru rīcību. Savā vispārīgajā kapitalistiskās akumulācijas teorijā viņš centās iezīmēt skarbos, objektīvos likumus, kas piespiež proletariātu uzņemties revolucionāru lomu. Attiecīgi viņš izstrādāja savu slaveno nabadzības teoriju: konkurence starp kapitalistiem piespiež viņus pazemināt cenas vienam otram, kas savukārt noved pie pastāvīgas algu samazināšanas un strādnieku absolūtas nabadzības. Proletariāts ir spiests sacelties, jo līdz ar konkurences procesu un kapitāla centralizāciju "pieaug nabadzības, apspiešanas, verdzības un degradācijas masa".⁸

Taču kapitalisms nav apstājies kopš Marksa laikiem. Rakstot deviņpadsmitā gadsimta vidū, nevarēja gaidīt, ka Markss pilnībā izpratīs savas atziņas par kapitāla centralizāciju un tehnoloģiju attīstību. Nevarēja gaidīt, ka viņš paredzētu, ka kapitalisms attīstīsies ne tikai no merkantilisma par viņa laika dominējošo rūpniecības formu – no valsts atbalstītiem tirdzniecības monopoliem par ļoti konkurētspējīgām rūpniecības vienībām –, bet arī to, ka līdz ar kapitāla centralizāciju kapitalisms atgriežas pie saviem merkantilistiskajiem saknēm augstākā attīstības līmenī un atkal pieņem valsts atbalstītu monopolistisko formu. Ekonomika tiecas saplūst ar valsti, un kapitalisms sāk "plānot" savu attīstību, nevis atstāj to tikai konkurences un tirgus spēku mijiedarbībai. Protams, sistēma nelikvidē tradicionālo šķiru cīņu, bet gan izdodas to ierobežot, izmantojot savus milzīgos tehnoloģiskos resursus, lai asimilētu strādnieku šķiras stratēģiskākās daļas.

Tādējādi nabadzības teorijas pilnā ietekme tiek mazināta, un Amerikas Savienotajās Valstīs tradicionālā šķiru cīņa neattīstās šķiru karā. Tā pilnībā paliek buržuāzisku dimensiju ietvaros. Marksisms faktiski kļūst par ideoloģiju. To asimilē visattīstītākās valsts kapitālisma kustības formas, īpaši Krievija. Neticamas vēstures ironijas dēļ marksisma "sociālisms" lielā mērā izrādās tieši tas pats valsts kapitālisms, ko Markss neparedzēja kapitālisma dialektikā.⁹ Proletariāts, tā vietā, lai attīstītos par revolucionāru šķiru kapitālisma klēpī, izrādās par orgānu buržuāziskās sabiedrības ķermenī.

Jautājums, kas mums jāuzdod šajā vēlajā vēstures posmā, ir, vai sociālā revolūcija, kuras mērķis ir panākt bezšķiru sabiedrību, var rasties no konflikta starp tradicionālajām klasēm klases sabiedrībā, vai arī šāda sociālā revolūcija var rasties tikai no tradicionālo klašu sadalīšanās, patiesībā no pilnīgi jaunas "klases" rašanās, *kuras būtība ir tā, ka tā ir bezklase*, augošs revolucionāru slānis. Cenšoties atbildēt uz šo jautājumu, mēs varam uzzināt vairāk, atgriežoties pie plašākas dialektikas, ko Markss izstrādāja cilvēku sabiedrībai kopumā, nevis no modeļa, ko viņš aizņēmas no feodālās sabiedrības pārejas uz kapitālistisko sabiedrību. Tāpat kā primitīvas radniecības klani sāka diferencēties klasēs, tā arī mūsdienās pastāv tendence, ka klases sadalās pilnīgi jaunās subkulturās, kas līdzinās nekapitālistiskām attiecību formām. Tās vairs nav stingri ekonomiskas grupas; patiesībā tās atspoguļo sociālās attīstības tendenci pārsniegt trūkuma sabiedrības ekonomiskās kategorijas. Tās faktiski veido rupju, neskaidru *kultūras* priekšstatu par trūkuma pāreju uz posttrūkuma sabiedrību.

Šķiru sadalīšanās process ir jāsaprot visās tā dimensijās. Šeit jāuzsver vārds "process": tradicionālās šķiras neizzūd, un, starp citu, arī šķiru cīņa nepazūd. Tikai sociālā revolūcija varētu likvidēt valdošo šķiru struktūru, un radītais konflikts ir tāds, ka tradicionālajai šķiru cīņai vairs nav revolucionāras sekas; tā atklājas kā valdošās sabiedrības fizioloģija, nevis kā dzemdību sāpes. Patiesībā tradicionālā šķiru cīņa stabilizē kapitālistisko sabiedrību, "labojot" tās pārkāpumus (algās, darba stundās, inflācijā, nodarbinātībā utt.). Arodbiedrības kapitālistiskajā sabiedrībā veido kontr"monopoli" rūpnieciskajiem monopoliem un tiek iekļautas neomerkantilajā, statistiskajā ekonomikā kā šķira. Šīs šķiras ietvaros pastāv mazāki vai lielāki konflikti, bet kopumā arodbiedrības stiprina sistēmu un kalpo tās uzturēšanai.

Pastiprināt šo šķiras struktūru, plāpājot par "strādnieku šķiras lomu", pastiprināt tradicionālo šķiras cīņu, piedēvējot tai "revolucionāru" saturu, inficēt mūsu laika jauno revolucionāro kustību ar "darbavīrību" ir *reakcionāri līdz pašiem pamatiem*. Cik bieži marksistiskajiem doktrināriem ir jāatgādina, ka šķiras cīņas vēsture ir slimības vēsture, brūču, ko atvēris slavenais "sociālais jautājums", cilvēka vienpusējās attīstības vēsture, cenšoties iegūt kontroli pār dabu, dominējot pār savu līdzcilvēku? Ja šīs slimības blakusprodukts ir bijis tehnoloģiskais progress, tad galvenie produkti ir bijuši represijas, briesmīga cilvēku asiņu izliešana un šausminoša cilvēka psihiķes kropļošana.

Slimībai tuvojoties beigām, brūcei sākot dziedēt dziļākajos nostūros, process tagad virzās uz pilnīgumu; tradicionālās šķiru cīņas *revolucionārās* sekas zaudē savu nozīmi kā teorētiski konstrukti un kā sociālā realitāte. Sadalīšanās process aptver ne tikai tradicionālo šķiru struktūru, bet arī patriarhālo ģimeni, autoritārus audzināšanas veidus, reliģijas ietekmi, valsts institūcijas un paražas, kas balstītas uz smagu darbu, atteikšanos, vainas apziņu un apspiestu seksualitāti. *Iekšējās sabrukšanas process tagad kļūst vispārināts un skar praktiski visas tradicionālās šķiras, vērtības un institūcijas. Tas rada pilnīgi jaunas problēmas, cīņas veidus un organizācijas formas un prasa pilnīgi jaunu pieeju teorijai un praksei.*

Ko tas konkrēti nozīmē? Pretstatīsim divas pieejas – marksistisko un revolucionāro. Marksisma doktrinārs vēlas, lai mēs tuvotos strādniekam – vai labāk, "ieietu" rūpnīcā – un pievērstu viņam ticību, "dodot priekšroku" jebkuram citam. Mērķis? – padarīt strādnieku "šķiras apzinīgu". Lai minētu visneandertāliskākos piemērus no vecajiem kreisajiem spēkiem, cilvēks nogriež matus, ietērpjas tradicionālā sporta apģērbā, atsakās no marihuānas, dodot priekšroku cigaretēm un alum, dejo tradicionāli, izliekas par "rupjām" manierēm un attīsta bezsmadzeņu, bezpersonisku un pompozu stāju.¹⁰

Īsāk sakot, cilvēks kļūst par to, kas strādnieks ir viņa karikatūrizētākajā sliktākajā izpausmē: nevis par "sīkburžuāzisku deģenerātu", bet gan par buržuāzisku deģenerātu. Cilvēks kļūst par strādnieka atdarinājumu tiktāl, ciktāl strādnieks ir savu skolotāju atdarinājums. Zem studenta pārtapšanas par "strādnieku" slēpjas ļauns cinisms. Cilvēks mēģina izmantot rūpnīcas vidē ieaudzināto disciplīnu, lai disciplinētu strādnieku partijas videi. Cilvēks mēģina izmantot strādnieka cieņu pret industriālo hierarhiju, lai piesaistītu strādnieku partijas hierarhijai. Šis pretīgais process, kas, ja izdotos, varētu novest tikai pie vienas hierarhijas aizstāšanas ar citu, tiek panākts, izliekoties, ka rūpējas par strādnieka ikdienas ekonomiskajām prasībām. Pat marksistiskā teorija tiek degradēta, lai atbilstu šim degradētajam strādnieka tēlam. (Skatīt gandrīz jebkuru žurnāla "*Challenge*" eksemplāru — kreiso nostāju laikrakstu "*National Enquirer*". Nekas strādnieku negarlaiko vairāk kā šāda veida literatūra.) Galu galā strādnieks ir pietiekami gudrs, lai zinātu, ka ikdienas šķiru cīņā viņš panāks labākus rezultātus ar arodbiedrību birokrātijas palīdzību nekā ar marksistiskas partijas birokrātijas palīdzību. Četrdesmitie gadi to atklāja tik dramatiski, ka gada vai divu laikā, gandrīz bez iebildumiem no ierindas, arodbiedrībām izdevās padzīt tūkstošiem "marksistu", kas vairāk nekā desmit gadus bija veikuši sīku darbu arodbiedrību kustībā, pat sasniedzot veco CIO starptautisko augstāko vadību.

Strādnieks kļūst par *revolucionāru* nevis kļūstot vairāk strādnieka, bet gan atbrīvojoties no savas "strādnieka būtības". Un šajā ziņā viņš nav viens; tas pats attiecas uz zemnieku, studentu, ierēdni, karavīru, birokrātu, profesionāli – un marksistu. Strādnieks nav mazāk "buržuāzs" kā zemnieks, students, ierēdnis, karavīrs, birokrāts, profesionālis – un marksists. Viņa "strādnieka būtība" ir slimība, *no* kuras viņš cieš, sociālā kaite, kas teleskopiski izstiepta līdz individuāliem izmēriem. Ļeņins to saprata savā darbā "*Kas jādara?*", bet viņš zem sarkanā karoga un revolucionāras valodas ieviesa veco hierarhiju. Strādnieks sāk kļūt par revolucionāru, kad viņš atbrīvojas no savas "strādnieka būtības", kad viņš sāk nīst savu šķiras statusu šeit un tagad, kad viņš sāk atbrīvoties tieši no tām iezīmēm, kuras marksisti viņā visvairāk vērtē – savu darba ētiku, savu rakstura struktūru, kas atvasināta no industriālās disciplīnas, savu cieņu pret hierarhiju, savu paklausību vadītājiem, savu patērnieciskumu, savas puritānisma paliekas. Šajā ziņā strādnieks kļūst par revolucionāru tiktāl, ciktāl viņš atbrīvojas no sava šķiras statusa un sasniedz *nešķiras* apziņu. Viņš deģenerējas – un viņš deģenerējas krāšņi. Viņš atbrīvojas tieši no tām šķiras važām, kas viņu saista ar visām dominēšanas sistēmām. Viņš atsakās no tām šķiras interesēm, kas viņu paverdzina patērnieciskumam, priekšpilsētām un grāmatvedības dzīves uztverei.¹¹

Visdaudzsološākā attīstība mūsdienu rūpnīcās ir jaunu strādnieku parādīšanās, kuri smēķē marihuānu, iznieko savu darbu, klaiņo uz rūpnīcām un prom no tām, audzē garus vai garus matus, pieprasa vairāk brīvā laika, nevis lielāku algu, zog, uzmācas visām varas iestādēm, rīkojas kā mežonīgi un vērsas pret saviem kolēģiem. Vēl daudzsološāka ir šāda cilvēka tipa parādīšanās arodskolās un vidusskolās, kas ir nākamās industriālās strādnieku šķiras rezervuārs. Tādā mērā, kādā strādnieki, arodskolu audzēkņi un vidusskolēni saistīs savu dzīvesveidu ar dažādiem

anarhiskās jaunatnes kultūras aspektiem, tādā mērā proletariāts tiks pārveidots no iedibinātās kārtības saglabāšanas spēka par revolūcijas spēku.

Kvalitatīvi jauna situācija rodas, kad cilvēks saskaras ar pāreju no represīvas šķiru sabiedrības, kas balstīta uz materiālo trūkumu, uz atbrīvojošu bezšķiru sabiedrību, kas balstīta uz materiālo pārpilnību. No sabrūkošās tradicionālās šķiru struktūras arvien pieaugošā skaitā rodas jauns cilvēka tips: revolucionārs. Šis revolucionārs sāk apstrīdēt ne tikai hierarhiskās sabiedrības ekonomiskās un politiskās priekšnoteikumus, bet arī pašu hierarhiju. Viņš ne tikai izvirza nepieciešamību pēc sociālās revolūcijas, bet arī cenšas dzīvot revolucionāri tiktāl, ciktāl tas ir iespējams esošajā sabiedrībā.¹² Viņš ne tikai uzbrūk dominēšanas mantojuma radītajām formām, bet arī improvizē jaunas atbrīvošanās formas, kas savu dzeju smeļas no nākotnes.

Šī gatavošanās nākotnei, šī eksperimentēšana ar atbrīvojošiem pēctrūkuma sociālo attiecību fondiem var būt iluzora, ja nākotne paredz vienas šķiras sabiedrības aizstāšanu ar citu; tomēr tā ir neaizstājama, ja nākotne paredz bezšķiras sabiedrību, kas celta uz šķiras sabiedrības drupām. Kas tad būs revolucionāro pārmaiņu "aģents"? Tā burtiski būs lielākā sabiedrības daļa, kas veidota no visām dažādajām tradicionālajām šķirām un sapludināta kopējā revolucionārā spēkā, sadalot valdošās šķiras struktūras institūcijas, sociālos fondus, vērtības un dzīvesveidu. Parasti tās visattīstītākie elementi ir jaunatne - paaudze, kas nav pieredzējusi hronisku ekonomisko krīzi un kas arvien mazāk orientējas uz materiālās drošības mītu, kas tik plaši izplatīts trīsdesmito gadu paaudzes vidū.

Ja ir taisnība, ka sociālo revolūciju nevar panākt bez aktīva vai pasīva strādnieku atbalsta, tad ne mazāk patiesi ir arī tas, ka to nevar panākt bez aktīva vai pasīva strādnieku, tehniķu un profesionāļu atbalsta. Pirmām kārtām sociālo revolūciju nevar panākt bez jaunatnes atbalsta, no kuras valdošā šķira vervē savus spēkus. Ja valdošā šķira saglabā savu bruņoto spēku, revolūcija ir zaudēta neatkarīgi no tā, cik daudz strādnieku apvienojas tās atbalstam. To spilgti ir nodemonstrējusi ne tikai Spānija trīsdesmitajos gados, bet arī Ungārija piecdesmitajos gados un Čehoslovākija sešdesmitajos gados. Šodienas revolūcija – pēc savas būtības, patiesībā, pateicoties tās centieniem pēc veseluma – uzvar ne tikai karavīru un strādnieku, bet arī pašu paaudzi, no kuras ir vervēti karavīri, strādnieki, tehniķi, lauksaimnieki, zinātnieki, profesionāļi un pat birokrāti. Atmetot pagātnes taktiskās rokasgrāmatas, nākotnes revolūcija iet pa vismazākās pretestības ceļu, iekarojot ceļu visneaizsargātākajās iedzīvotāju grupās neatkarīgi no viņu "šķiras stāvokļa". To baro visas buržuāziskās sabiedrības pretrunas, ne tikai 1860. un 1917. gada pretrunas. Tādēļ tā piesaista visus tos, kas izjūt ekspluatācijas, nabadzības, rasisma, imperiālisma nastu, un, jā, tos, kuru dzīvi ir izjaucis patērnieciskums, piepilsētas, plašsaziņas līdzekļi, ģimene, skola, lielveikals un valdošā apspiestās seksualitātes sistēma. Šeit revolūcijas forma kļūst tikpat pilnīga kā tās saturs – bezšķiru, bezīpašuma, bezhierarhijas un pilnībā atbrīvojoša.

Iejaukties šajā revolucionārajā attīstībā ar marksisma nolietotajām receptēm, plāpāt par "šķiras līniju" un "strādnieku šķiras lomu" nozīmē pagātnes graušanu tagadnē un nākotnē. Šis nomācošās ideoloģijas izstrādāšana, plāpājot par "kadriem", "avangarda partiju", "demokrātisko centralismu" un "proletāriešu diktatūru", ir tīra kontrrevolūcija. Tieši šim "organizatoriskā jautājuma" jautājumam – šim ļeņinisma būtiskajam ieguldījumam marksismā – mums tagad jāpievērš zināma uzmanība.

BALLĪTES MĪTS

Sociālās revolūcijas neveic partijas, grupas vai kadri, tās notiek dziļi iesakņojušos vēsturisko spēku un pretrunu rezultātā, kas aktivizē lielas iedzīvotāju daļas. Tās notiek ne tikai tāpēc, ka "masas" uzskata esošo sabiedrību par nepanesamu (kā apgalvoja Trockis), bet arī spriedzes dēļ starp faktisko un iespējamo, starp to, kas ir, un to, kas varētu būt. Vienīgi absolūta nabadzība nerada revolūcijas; biežāk tā rada bezmērķīgu demoralizāciju vai, vēl ļaunāk, "privātu, personalizētu cīņu par izdzīvošanu".

1917. gada Krievijas revolūcija dzīvo prātu nomāc kā murgs, jo tā lielā mērā bija "nepanesamu apstākļu", postoša imperiālistiska kara produkts. Jebkādi tās sapņi tika praktiski iznīcināti vēl asiņainākajā pilsoņu karā, badā un nodevībā. No revolūcijas radās nevis vecās sabiedrības drupas, bet gan jebkādu cerību uz jaunas sabiedrības izveidi. Krievijas revolūcija cieta neveiksmi; tā aizstāja carismu ar valsts kapitālismu.¹³ Boļševiki bija savas ideoloģijas traģiskie upuri un trīsdesmito gadu tīrīšanu laikā daudzi samaksāja ar savām dzīvībām. Mēģinājums iegūt jebkādu unikālu gudrību no šīs nepietiekamās revolūcijas ir smieklīgs. No pagātnes revolūcijām mēs varam mācīties to, kas visām revolūcijām ir kopīgs, un to dziļie ierobežojumi salīdzinājumā ar milzīgajām iespējām, kas mums tagad ir pieejamas.

Visuzkrītošākā iepriekšējo revolūciju iezīme ir tā, ka tās sākās spontāni. Neatkarīgi no tā, vai izvēlamies aplūkot 1789. gada Franču revolūcijas sākuma fāzes, 1848. gada revolūcijas, Parīzes komūnas, 1905. gada revolūcijas Krievijā, cara gāšanu 1917. gadā, 1956. gada Ungārijas revolūciju vai 1968. gada Francijas ģenerālstrieku, sākuma posmi parasti ir vienādi: rūgšanas periods spontāni pārvēršas masu sacelšanās. Tas, vai sacelšanās būs veiksmīga vai nē, ir atkarīgs no tās apņēmības un no tā, vai karaspēks pāries pie tautas.

"Slavas partija", ja tāda vispār pastāv, gandrīz vienmēr atpaliek no notikumiem. 1917. gada februārī Petrogradas boļševiku organizācija iebilda pret streiku izsludināšanu tieši revolūcijas priekšvakarā, kurai bija lemts gāzt caru. Par laimi, strādnieki ignorēja boļševiku "direktīvas" un tik un tā sāka streiku. Turpmākajos notikumos revolūcija nevienu nepārsteidza vairāk kā "revolucionārās" partijas, tostarp boļševikus. Kā atcerējās boļševiku līderis Kajurovs: "Netika jūtamas absolūti nekādas partijas vadošās iniciatīvas... Petrogradas komiteja bija arestēta, un Centrālkomitejas pārstāvis biedrs Šļapņikovs nespēja dot nekādas direktīvas nākamajai dienai." 30 Varbūt tā bija paveicies. Pirms Petrogradas komitejas aresta tās situācijas un savas lomas novērtējums bija tik drūms, ka, ja strādnieki būtu sekojuši tās norādījumiem, ir apšaubāms, vai revolūcija būtu notikusi, kad tā notika.

Līdzīgu stāstu varētu stāstīt par uzplaukumiem pirms 1917. gada un tiem, kas sekoja – lai minētu tikai jaunāko, studentu sacelšanos un vispārējo streiku Francijā 1968. gada maijā un jūnijā. Pastāv ērta tendence aizmirst, ka šajā laikā Parīzē pastāvēja gandrīz ducis "cieši centralizētu" boļševiku tipa organizāciju. Reti tiek pieminēts, ka praktiski visas šīs "avangarda" grupas līdz pat 7. maijam, kad ielu cīņas izcēlās nopietni, nicināja studentu sacelšanos. Trockistu Jeunesse Communiste Revolutionnaire bija ievērojams izņēmums, un tā vienkārši mierīgi virzījās uz priekšu, būtībā sekojot 22. marta kustības iniciatīvām.¹⁴ Līdz 7. maijam visas maoistu grupas kritizēja studentu sacelšanos kā perifēru un nesvarīgu; trockistu Federation des Etudiants Revolutionnaires to uzskatīja par "avantūristisku" un centās panākt, lai studenti 10. maijā pamestu barikādes; Komunistiskā partija, protams, spēlēja pilnīgi nodevīgu lomu. Maoisti un trockisti nebūt nebija tautas kustības vadītāji, bet gan tās gūstekņi viscaur. Ironiski, ka lielākā daļa šo boļševiku grupu

Sorbonnas studentu sapulcē bezkaunīgi izmantoja manipulatīvas metodes, cenšoties to "kontrolēt", ieviešot graužošu atmosfēru, kas demoralizēja visu organizāciju. Visbeidzot, lai padarītu ironiju pilnīgu, visas šīs boļševiku grupas sāka plāpāt par nepieciešamību pēc "centralizētas vadības", kad tautas kustība sabruka – kustība, kas notika, neskatoties uz viņu "direktīvām" un bieži vien pretēji tām.

Ievēribas cienīgas revolūcijas un sacelšanās ne tikai sākotnēji ir krāšņi anarhiskas, bet tām ir arī tendence spontāni radīt savas revolucionārās pašpārvaldes formas. Parīzes sekcijas 1793.–1794. gadā bija visievērojamākās pašpārvaldes formas, kādas jebkad ir radījušas sociālās revolūcijas vēsturē.¹⁵ Pazīstamākās pēc formas bija padomes jeb "padomes" – ko etrogrādiskie strādnieki nodibināja 1905. gadā. Lai gan mazāk demokrātiskas nekā sekcijas, padomes atkal parādījās vairākās vēlākās revolūcijās. Vēl viena revolucionārās pašpārvaldes forma bija rūpnīcu komitejas, ko anarhisti nodibināja 1936. gada Spānijas revolūcijas laikā. Visbeidzot, sekcijas atkal parādījās kā studentu asamblejas un rīcības komitejas 1968. gada maija–jūnija sacelšanās un vispārējā streika laikā Parīzē.¹⁶

Šajā brīdī mums jājautā, kāda loma visās šajās norisēs ir "revolucionārajai" partijai. Sākumā, kā redzējām, tai parasti ir iniciatīvas, nevis "avangardiskas" loma. Tur, kur tā īsteno ietekmi, tā mēdz palēnināt notikumu plūsmu, nevis "koordinēt" revolucionāros spēkus. Tas nav nejauši. Partija ir strukturēta pēc hierarhiskām līnijām, kas atspoguļo tieši to sabiedrību, kurai tā apgalvo, ka ir pretstatīta. Neskatoties uz savām teorētiskajām pretenzijām, tā ir buržuāziskais organisms, miniatūra valsts ar aparātu un kadru, kura funkcija ir sagrābt varu, nevis to likvidēt. Sakņojusies pirmsrevolūcijas periodā, tā asimilē visas birokrātijas formas, tehnikas un mentalitāti. Tās biedri tiek audzināti paklausībā un stingras dogmas aizspriedumos, kā arī tiek mācīti godāt vadību. Savukārt partijas vadība tiek audzināta ieradumos, kas dzimuši no komandēšanas, autoritātes, manipulācijām un egoisma. Šī situācija pasliktinās, kad partija piedalās parlamenta vēlēšanās. Vēlēšanu kampaņās avangarda partija pilnībā vadās pēc esošajām buržuāziskajām formām un pat iegūst vēlēšanu partijas atribūtiķu. Situācija iegūst patiesi kritiskus apmērus, kad partija iegūst lielas izdevniecības, dārgas galvenās mītnes un lielu centrāli kontrolētu periodisko izdevumu krājumu, kā arī attīsta apmaksātu "aparātu" – īsi sakot, birokrātiju ar personiskām materiālām interesēm.

Partijai paplašinoties, attālums starp vadību un rindām neizbēgami palielinās. Tās vadītāji ne tikai kļūst par "personībām", bet arī zaudē saikni ar dzīvo situāciju zemāk. Vietējās grupas, kas savu tiešo situāciju pārzina labāk nekā jebkurš attāls vadītājs, ir spiestas pakārtot savas atziņas direktīvām no augšas. Vadība, kurai trūkst tiešu zināšanu par vietējām problēmām, reaģē lēni un apdomīgi. Lai gan tā pretendē uz "plašāku skatījumu", uz lielāku "teorētisko kompetenci", vadības kompetence mēdz mazināties, paaugstinoties pa vadības hierarhiju. Jo vairāk cilvēks tuvojas līmenim, kurā tiek pieņemti reāli lēmumi, jo konservatīvāks ir lēmumu pieņemšanas process, jo birokrātiskāki un ārēji faktori ietekmē situāciju, jo vairāk prestiža un atlaišanas apsvērumi aizstāj radošumu, iztēli un neieinteresētu nodošanos revolucionāriem mērķiem.

No revolucionārā viedokļa partija kļūst mazāk efektīva, jo vairāk tā tiecas pēc efektivitātes ar hierarhijas, kadru un centralizācijas palīdzību. Lai gan visi soļo vienā solī, pavēles parasti ir nepareizas, īpaši, ja notikumi sāk strauji attīstīties un iegūt negaidītus pavērsienus – kā tas notiek visās revolūcijās. Partija ir efektīva tikai vienā ziņā – veidojot sabiedrību pēc sava hierarhiskā tēla, ja revolūcija ir veiksmīga. Tā atjauno birokrātiju, centralizāciju un valsti. Tā veicina birokrātiju, centralizāciju un valsti. Tā veicina tieši tos sociālos apstākļus, kas attaisno šāda veida sabiedrību.

Tādējādi valsts, ko kontrolē "slavenā partija", nevis "atmirst", saglabā tieši tos apstākļus, kas "nepieciešami" valsts pastāvēšanai – un partijai, kas to "aizsargā".

No otras puses, šāda veida partija ir ārkārtīgi neaizsargāta represiju periodos. Buržuāzijai pietiek tikai satvert tās vadību, lai iznīcinātu praktiski visu kustību. Kad tās vadītāji atrodas cietumā vai slēpjas, partija tiek paralizēta; paklausīgajiem biedriem nav neviena, kam paklausīt, un tie mēdz paklupt. Demoralizācija sākas strauji. Partija sabrūk ne tikai represīvās atmosfēras, bet arī iekšējo resursu trūkuma dēļ.

Iepriekš minētais izklāsts nav hipotētisku secinājumu virkne, bet gan visu pagājušā gadsimta masu marksistisko partiju – sociāldemokrātu, komunistu un Ceilonas trockistu partijas (vienīgās šāda veida masu partijas) – salikts apkopojums. Apgalvojums, ka šīs partijas nav uztvērušas savus marksistiskos principus nopietni, tikai noslēpj citu jautājumu: kāpēc šī neveiksme vispār notika? Patiesībā šīs partijas tika iekļautas buržuāziskajā sabiedrībā, jo tās bija strukturētas pēc buržuāziskām pamatnostādņēm. Nodevības aizmetnis tajās pastāvēja jau no dzimšanas brīža.

Boļševiku partijai šis liktenis no 1904. līdz 1917. gadam tika izglābts tikai viena iemesla dēļ: lielāko daļu gadu pirms revolūcijas tā bija nelegāla organizācija. Partija tika nepārtraukti sagrauta un pārveidota, kā rezultātā līdz pat varas pārņemšanai tā nekad īsti nekļuva par pilnībā centralizētu, birokrātisku, hierarhisku mašīnu. Turklāt to caurstrāvoja frakcijas; intensīvi frakcionālā atmosfēra saglabājās visu 1917. gadu, pat pilsoņu karā. Tomēr boļševiku vadība parasti bija ārkārtīgi konservatīva, un šī īpašība Ļeņinam bija jācīnās visu 1917. gadu – vispirms cenšoties pārorientēt Centrālo komiteju pret pagaidu valdību (slavenais konflikts par "Aprīļa tēzēm"), vēlāk, virzot Centrālo komiteju uz sacelšanos oktobrī. Abos gadījumos viņš draudēja atkāpties no Centrālās komitejas un paust savus uzskatus "partijas zemākajās rindās".

1918. gadā frakciju strīdi par Brestļitovskas miera līguma jautājumu kļuva tik nopietni, ka boļševiki gandrīz sadalījās divās karojošās komunistiskajās partijās. Opozīcijas boļševiku grupas, piemēram, demokrātiskie centrālisti un strādnieku opozīcija, visu 1919. un 1920. gadu cīnījās sīvā cīņā partijas iekšienē, nemaz nerunājot par opozīcijas kustībām, kas attīstījās Sarkanajā armijā Trockija tieksmes uz centralizāciju dēļ. Boļševiku partijas pilnīga centralizācija – "ļeņiniskās vienotības" sasniegšana, kā to vēlāk nosauca – notika tikai 1921. gadā, kad Ļeņinam izdevās pārliecināt Desmito partijas kongresu aizliegt frakcijas. Līdz tam laikam lielākā daļa Baltās gvardes bija sagrauta, un ārvalstu intervencionisti bija izveduši savus karaspēkus no Krievijas.

Nevar pietiekami uzsvērt, ka boļševiki tiecās centralizēt savu partiju tādā mērā, ka tie izolējās no strādnieku šķiras. Šīs attiecības pēdējo laiku Ļeņina aprindās ir reti pētītas, lai gan Ļeņins bija pietiekami godīgs, lai to atzītu. Krievijas revolūcijas stāsts nav tikai boļševiku partijas un tās atbalstītāju stāsts. Zem padomju vēsturnieku aprakstīto oficiālo notikumu fasādes pastāvēja vēl viena, fundamentālāka attīstība - strādnieku un revolucionāro zemnieku spontānā kustība, kas vēlāk asi sadūrās ar boļševiku birokrātisko politiku. Pēc cara gāšanas 1917. gada februārī strādnieki praktiski visās Krievijas rūpnīcās spontāni izveidoja rūpnīcu komitejas, arvien vairāk pieprasot rūpniecisko darbību. 1917. gada jūnijā Petrogradā notika visas Krievijas rūpnīcu komiteju konference, kurā tika aicināts "organizēt pilnīgu darbaspēka kontroli pār ražošanu un izplatīšanu". Šīs konferences prasības Ļeņina Krievijas revolūcijas aprakstos tiek pieminētas reti, neskatoties uz to, ka konference pievienojās boļševikiem. Trockis, kurš rūpnīcu komitejas raksturo kā "vistiešāko un neapšaubāmāko proletariāta pārstāvniecību visā valstī", savā apjomīgajā trīs sējumu revolūcijas vēsturē tās aplūko tikai perifēri. Tomēr šie spontānie pašpārvaldes organismi bija tik svarīgi, ka

Ļeņins, izmisumā par padomju iekarošanu 1917. gada vasarā, bija gatavs atmet saukli "Visa vara padomēm" ar saukli "Visa vara rūpnīcu komitejām". Šī prasība būtu katapultējusi boļševikus pilnīgi anarhistiski sindikālistiskā pozīcijā, lai gan ir maz ticams, ka viņi tur ilgi būtu palikuši.

Ar Oktobra revolūciju visas rūpnīcu komitejas pārņēma kontroli pār rūpnīcām, gāžot buržuāziju un pilnībā pārņemot kontroli pār rūpniecību. Pieņemot strādnieku kontroles koncepciju, Ļeņina slavenais 1917. gada 14. novembra dekrēts tikai atzina jau notikušu faktu; boļševiki neuzdrošinājās iebilst pret strādniekiem jau pašā sākumā. Taču viņi sāka mazināt rūpnīcu komiteju varu. 1918. gada janvārī, nepilnus divus mēnešus pēc strādnieku kontroles "dekrēta", Ļeņins sāka iestāties par rūpnīcu administrācijas pakļaušanu arodbiedrību kontrolei. Stāsts, ka boļševiki "pacietīgi" eksperimentēja ar strādnieku kontroli, tikai lai atklātu, ka tā ir "neefektīva" un "haotiska", ir mīts. Viņu "pacietība" neturpinājās ilgāk par dažām nedēļām. Ļeņins ne tikai iebilda pret tiešu strādnieku kontroli dažu nedēļu laikā pēc 14. novembra dekrēta, bet pat arodbiedrību kontrole beidzās neilgi pēc tās izveidošanas. Līdz 1918. gada vasarai gandrīz visa Krievijas rūpniecība bija pakļauta buržuāziskām pārvaldības formām. Kā teica Ļeņins, "revolūcija pieprasa... tieši sociālisma interesēs, lai masas neapšaubāmi pakļautos darba procesa vadītāju vienīgajai gribai.¹⁷ Pēc tam strādnieku kontrole tika nosodīta ne tikai kā "neefektīva", "haotiska" un "nepraktiska", bet arī kā "sīkburžuāziska"!

Kreisais komunist Osinskis asi uzbruka visiem šiem nepatiesajiem apgalvojumiem un brīdināja partiju: "Sociālisms un sociālistiskā organizācija ir jāveido pašam proletariātam, pretējā gadījumā tie netiks izveidoti vispār; tiks izveidots kaut kas cits — valsts kapitālisms." 31 "Sociālisma interesēs" boļševiku partija ar elkoņiem izspieda proletariātu no visām jomām, ko tā bija iekarojusi ar saviem spēkiem un iniciatīvu. Partija nekoordinēja revolūciju un pat to nevadīja; tā dominēja pār to. Vispirms strādnieku kontroli un vēlāk arodbiedrību kontroli aizstāja sarežģīta hierarhija, tikpat monstruozā kā jebkura struktūra, kas pastāvēja pirmsrevolūcijas laikos. Kā parādīja vēlākie gadi, Osinska pareģojums piepildījās.

Problēma "kurš uzvarēs" – boļševiki vai krievu "masas" – nebūt nebija ierobežota tikai ar rūpnīcām. Šī problēma atkal parādījās gan laukos, gan pilsētās. Plašs zemnieku karš bija veicinājis strādnieku kustību. Pretēji oficiālajiem Ļeņina ziņojumiem, agrārais uzplaukums nebūt nebija ierobežots tikai ar zemes pārdali privātos zemes gabalos. Ukrainā zemnieki, kurus ietekmēja Nestora Mahno anarhistu kaujinieki un vadīja komunistiskā maksima "No katra pēc spējām; katram pēc vajadzībām", nodibināja daudzas lauku kopienas. Citur, ziemeļos un Padomju Āzijā, tika izveidoti vairāki tūkstoši šādu organizāciju, daļēji pēc kreiso sociālrevolucionāru iniciatīvas un lielā mērā tradicionālo kolektivistisko impulsu rezultātā, kas radās krievu ciematā, mirā. Nav svarīgi, vai šīs kopienas bija daudzas vai aptvēra lielu skaitu zemnieku; svarīgi ir tas, ka tās bija autentiskas tautas organizācijas, morāla un sociāla gara kodoli, kas sniedzās tālu pāri buržuāziskās sabiedrības dehumanizējošajām vērtībām.

Boļševiki jau no paša sākuma nosodīja šos organismus un galu galā tos nosodīja. Ļeņinam vēlamo, "sociālistiskāko" lauksaimniecības uzņēmuma formu pārstāvēja sovhozs - lauksaimniecības fabrika, kurā zeme un lauksaimniecības tehnika piederēja valstij, ieceļot vadītājus, kuri algoja zemniekus par atalgojumu. Šajā attieksmē pret strādnieku kontroli un lauksaimniecības kopienām var redzēt būtībā buržuāzisko garu un mentalitāti, kas caurstrāvoja boļševiku partiju - garu un mentalitāti, kas izstaroja ne tikai no ... gan no tās teorijām, gan arī no tās korporatīvā organizācijas veida. 1918. gada decembrī Ļeņins uzsāka uzbrukumu komūnām, aizbildinoties, ka zemnieki tiek "spiesti" tajās iestāties. Patiesībā šo komunistisko pašpārvaldes formu organizēšanai tika izmantota maza, ja

vispār nekāda, piespiešana. Kā secina Roberts G. Vesons, kurš detalizēti pētīja padomju komūnas: "Tie, kas devās komūnās, to lielā mērā darīja pēc savas gribas." Komūnas netika apspiestas, bet to izaugsme tika kavēta, līdz Staļins visu attīstību iekļāva piespiedu kolektivizācijas kampaņās divdesmito gadu beigās un trīsdesmito gadu sākumā.

Līdz 1920. gadam boļševiki bija izolējušies no Krievijas strādnieku šķiras un zemnieku šķiras. Strādnieku kontroles likvidēšana, Mahnova apspiešana, ierobežojošā politiskā atmosfēra valstī, uzpūstā birokrātija un no pilsoņu kara gadiem pārmantotā graužošā materiālā nabadzība kopumā radīja dziļu naidīgumu pret boļševiku varu. Pēc karadarbības beigām no Krievijas sabiedrības dzīlēm uzplauka kustība par "trešo revolūciju" - nevis lai atjaunotu pagātni, kā apgalvoja boļševiki, bet gan lai īstenotu tos pašus brīvības mērķus, gan ekonomiskos, gan politiskos, kas bija apvienojuši masas ap 1917. gada boļševiku programmu. Jaunā kustība savu apzinātāko formu atrada Petrogradas proletariātā un Kronštates jūrnieku vidū. Tā izpaudās arī partijā: anticentrālistisko un anarhistiski sindikālistisko tendenču pieaugums boļševiku vidū sasniedza punktu, kur opozīcijas grupu bloks, kas orientēts uz šiem jautājumiem, Maskavas provinces konferencē ieguva 124 vietas, salīdzinot ar 154 vietām Centrālkomitejas atbalstītājiem.

1921. gada 2. martā Kronštates "sarkanie jūrnieki" sacēlās atklātā sacelšanās reizē, paceļot "Trešās strādnieku revolūcijas" karogu. Kronštates programma koncentrējās uz prasībām pēc brīvām padomju vēlēšanām, vārda un preses brīvības anarhistiem un kreisajām sociālistiskajām partijām, brīvām arodbiedrībām un visu sociālistiskajām partijām piederošo ieslodzīto atbrīvošanas. Lai izskaidrotu šo sacelšanos, boļševiki izdomāja visnekaunīgākos stāstus, kas vēlāk tika atzīti par nekaunīgiem meliem. Sacelšanās tika raksturota kā "Baltās gvardes sazvērestība", neskatoties uz to, ka lielākā daļa Kronštates komunistiskās partijas biedru pievienojās jūrniekiem - tieši kā komunistiem -, nosodot partijas līderus kā Oktobra revolūcijas nodevējus. Kā Roberts Vincents Danielss savā pētījumā par boļševiku opozīcijas kustībām atzīmē: "Parastie komunisti patiešām bija tik neuzticami... ka valdība nepaļāvās uz viņiem ne uzbrukumā pašai Kronštatei, ne kārtības uzturēšanā Petrogradā, kur galvenokārt balstījās Kronštates cerības uz atbalstu. Galvenokārt tika nodarbināti čekisti un virsnieku kadeti no Sarkanās armijas apmācību skolām. Pēdējo uzbrukumu Kronštatei vadīja Komunistiskās partijas augstākās amatpersonas - šim nolūkam no Maskavas tika steidzami nosūtīta liela delegātu grupa uz Desmitā partijas kongresu." Režīms iekšēji bija tik vājš, ka elitei pašai bija jāveic savs netīrais darbs.

Vēl nozīmīgāka par Kronštates sacelšanos bija streiku kustība, kas attīstījās Petrogradas strādnieku vidū, kustība, kas aizsāka jūrnieku sacelšanos. Ļeņina vēstures avoti neatspoguļo šo kritiski svarīgo notikumu. Pirmie streiki izcēlās Trubočnijas rūpnīcā 1921. gada 23. februārī. Dažu dienu laikā kustība pārņēma vienu rūpnīcu pēc otras, līdz 28. februārī slavenā Putilova rūpnīca - "revolūcijas kūla" - sāka streiku. Tika izvirzītas ne tikai ekonomiskas prasības, bet arī strādnieki izvirzīja izteikti politiskas prasības, paredzot visas prasības, ko Kronštates jūrnieki izvirzīs dažas dienas vēlāk. 24. februārī boļševiki pasludināja Petrogradā "aplenkuma stāvokli" un arestēja streika vadītājus, apspiežot "strādnieku" demonstrācijas ar virsnieku kadeti. Patiesībā boļševiki ne tikai apspieda "jūrnieku sacelšanos", bet arī sagrāva pašu strādnieku šķiru. Tieši šajā brīdī Ļeņins pieprasīja frakciju aizliegšanu Krievijas Komunistiskajā partijā. Partijas centralizācija bija pabeigta, un ceļš Staļinam bija brūgēts.

Mēs esam detalizēti apsprieduši šos notikumus, jo tie noved pie secinājuma, no kura jaunākā marksisma-ļeņinisma paaudze mēdz izvairīties: boļševiku partija sasniedza savu maksimālo centralizācijas pakāpi Ļeņina laikā nevis lai panāktu revolūciju vai apspiestu Baltās gvardes

kontrrevolūciju, bet gan lai īstenotu savu kontrrevolūciju pret tiem pašiem sociālajiem spēkiem, kurus tā it kā pārstāvēja. Frakcijas tika aizliegtas, un monolīta partija tika izveidota nevis lai novērstu "kapitālisma restaurāciju", bet gan lai ierobežotu strādnieku masveida kustību pēc padomju demokrātijas un sociālās brīvības. 1921. gada Ļeņins nostājās pretī 1911. gada Ļeņinam.

Pēc tam Ļeņins vienkārši paklupa. Šis cilvēks, kurš galvenokārt centās sakņot savas partijas problēmas sociālās pretrunās, burtiski nonāca organizatoriskā "skaitļu spēlē", pēdējā mēģinājumā apturēt pašu birokratizāciju, ko viņš pats bija radījis. Nav nekā nožēlojamāka un traģiskāka par Ļeņina pēdējiem gadiem. Paralizēts vienkāršotu marksistisku formulu kopuma, viņš nevar iedomāties labākus pretpasākumus kā organizatoriskus. Viņš ierosina izveidot Strādnieku un zemnieku inspekciju, lai labotu birokrātiskās reformas partijā un valstī - un šī institūcija nonāk Staļina kontrolē un pati par sevi kļūst ļoti birokrātiska. Pēc tam Ļeņins ierosina samazināt Strādnieku un zemnieku inspekcijas lielumu un apvienot to ar Kontroles komisiju. Viņš atbalsta Centrālās komitejas paplašināšanu. Tā tas rit uz priekšu: viena institūcija tiek paplašināta, otra apvienota ar citu, vēl trešā tiek modificēta vai likvidēta. Dīvainais organizatorisko formu balets turpinās līdz pat viņa nāvei, it kā problēmu varētu atrisināt ar organizatoriskiem līdzekļiem. Kā atzīst Moše Levins, acīmredzams Ļeņina cienītājs, boļševiku līderis "valdības problēmām piegāja drīzāk kā galvenais izpilddirektors ar stingri 'elitāru' domāšanas veidu. Viņš nepiemēroja valdības risināšanai sociālās analīzes metodes un bija apmierināts ar tās izskatīšanu tikai organizatorisku metožu izteiksmē".

Ja ir taisnība, ka buržuāziskajās revolūcijās "frāze pārsniedza saturu", tad boļševiku revolūcijā formas aizstāja saturu. Padomes aizstāja strādniekus un viņu rūpnīcu komitejas, partija aizstāja padomes, Centrālā komiteja aizstāja partiju, un Politbirojs aizstāja Centrālo komiteju. Īsāk sakot, līdzekļi aizstāja mērķus. Šī neticamā formas aizstāšana ar saturu ir viena no marksisma-ļeņinisma raksturīgākajām iezīmēm. Francijā maija-jūnija notikumu laikā visas boļševiku organizācijas bija gatavas iznīcināt Sorbonnas studentu sapulci, lai palielinātu savu ietekmi un biedru skaitu. Viņu galvenā rūpe nebija revolūcija vai studentu radītās autentiskās sociālās formas, bet gan savu partiju izaugsme.

Tikai viens spēks varēja apturēt birokrātijas pieaugumu Krievijā: sociāls spēks. Ja Krievijas proletariātam un zemniecībai būtu izdevies paplašināt pašpārvaldes sfēru, attīstot dzīvotspējīgas rūpnīcu komitejas, lauku kopienas un brīvas padomes, valsts vēsture, iespējams, būtu ieguvusi dramatiski atšķirīgu pavērsienu. Nav šaubu, ka sociālistisko revolūciju neveiksme Eiropā pēc Pirmā pasaules kara noveda pie revolūcijas izolācijas Krievijā. Krievijas materiālā nabadzība apvienojumā ar apkārtējās kapitālistiskās pasaules spiedienu nepārprotami kavēja sociālistiskas vai konsekventi libertāriskas sabiedrības attīstību. Taču nekādā gadījumā nebija paredzēts, ka Krievijai jāattīstās pa valsts kapitālisma līnijām; pretēji Ļeņina un Trockija sākotnējām cerībām, revolūciju sakāva iekšējie spēki, nevis armiju iebrukums no ārzemēm. Ja kustība no apakšas būtu atjaunojusi revolūcijas sākotnējos sasniegumus 1917. gadā, varētu būt izveidojusies daudzšķautņaina sociālā struktūra, kuras pamatā būtu strādnieku kontrole pār rūpniecību, brīvi attīstoša zemnieku ekonomika lauksaimniecībā un dzīva ideju, programmu un politisko kustību mijiedarbība. Vismaz Krievija nebūtu ieslodzīta totalitārās ķēdēs, un staļinisms nebūtu saindējis pasaules revolucionāro kustību, brūģējot ceļu fašismam un Otrajam pasaules karam. Tomēr boļševiku partijas attīstība šo attīstību nepieļāva – neskatoties uz Ļeņina vai Trockija "labajiem nodomiem". Iznīcinot rūpnīcu komiteju varu rūpniecībā un sagraujot Mahnovciešus, Petrogradas strādniekus un Kronštates jūrniekus, boļševiki praktiski garantēja Krievijas birokrātijas triumfu pār Krievijas sabiedrību.

Centralizētā partija – pilnīgi buržuāziska institūcija – kļuva par kontrrevolūcijas patvērumu tās vislaunprātīgākajā formā. Tā bija slepena kontrrevolūcija, kas ietērpās sarkanā karoga un Marksa terminoloģijā. Galu galā tas, ko boļševiki apspieda 1921. gadā, nebija "ideoloģija" vai "Baltās gvardes sazvērestība", bet gan krievu tautas elementāra cīņa, lai atbrīvotos no savām važām un! pārņemtu kontroli pār savu likteni.¹⁸ Krievijai tas nozīmēja staļinistiskās diktatūras murgu; trīsdesmito gadu paaudzei tas nozīmēja fašisma šausmas un komunistisko partiju nodevību Eiropā un Amerikas Savienotajās Valstīs.

DIVAS TRADĪCIJAS

Būtu neticami naivi pieņemt, ka ļeņinisms ir viena cilvēka produkts. Šī slimība slēpjas daudz dziļāk – ne tikai marksisma teorijas ierobežojumos, bet arī sociālā laikmeta, kas radīja marksismu, ierobežojumos. Ja tas netiks skaidri saprasts, mēs šodien paliksim tikpat aklī pret notikumu dialektiku, kādi savā laikā bija Markss, Engelss, Ļeņins un Trockis. Mums šī aklums būs vēl jo nosodāmāks, jo aiz mums slēpjas bagātīga pieredze, kuras šiem cilvēkiem trūka savu teoriju attīstīšanā.

Kārlis Markss un Frīdrihs Engelss bija centralisti – ne tikai politiski, bet arī sociāli un ekonomiski. Viņi nekad nenoliedza šo faktu, un viņu raksti ir pilni ar dedzīgiem slavinājumiem politiskajai, organizatoriskajai un ekonomiskajai centralizācijai. Jau 1850. gada martā slavenajā "Centrālās padomes uzrunā Komunistu savienībai" viņi aicina strādniekus tiekties ne tikai pēc "vienotas un nedalāmas Vācijas republikas, bet arī tiekties tajā pēc visstingrākās varas centralizācijas valsts varas rokās". Lai šī prasība netiktu uztverta vieglprātīgi, tā tiek atkārtoti nepārtraukti vienā un tajā pašā rindkopā, kas noslēdzas ar vārdiem: "Tāpat kā Francijā 1793. gadā, tā arī šodien Vācijā visstingrākās centralizācijas īstenošana ir patiesi revolucionāras partijas uzdevums."

Šī pati tēma vēlākajos gados atkārtojas nepārtraukti. Piemēram, sākoties Francijas-Prūsijas karam, Markss raksta Engelsam: "Frančiem ir nepieciešama sakāve. Ja prūši uzvarēs, valsts varas centralizācija būs noderīga vācu strādnieku šķiras centralizācijai."

Tomēr Markss un Engelss nebija centrālisti tāpēc, ka ticētu centrālisma priekšrocībām kā tādām. Gluži pretēji: gan marksisms, gan anarhisms vienmēr ir bijuši vienisprātis, ka atbrīvota, komunistiska sabiedrība ietver plašu decentralizāciju, birokrātijas likvidēšanu, valsts likvidēšanu un lielo pilsētu sabrukumu. "Pilsētas un lauku antitēzes atcelšana nav tikai iespējama," atzīmē Engelss savā darbā "Anti-Dīrings". "Tā ir kļuvusi par tiešu nepieciešamību... pašreizējo gaisu, ūdens un zemes saindēšanos var izbeigt tikai ar pilsētas un lauku saplūšanu..." Engelsam tas nozīmē "vienmērīgu iedzīvotāju sadalījumu visā valstī" – īsi sakot, pilsētu fizisku decentralizāciju.

Marksisma centrālisma saknes meklējamas problēmās, kas radās nacionālās valsts veidošanās laikā. Līdz pat deviņpadsmitā gadsimta otrajai pusei Vācija un Itālija bija sadalītas daudzās neatkarīgās hercogistēs, kņazistēs un karaļvalstīs. Markss un Engelss uzskatīja, ka šo ģeogrāfisko vienību apvienošanās vienotās valstīs ir obligāts priekšnoteikums mūsdienu rūpniecības un kapitālisma attīstībai. Viņu centrālisma slavināšanu neizraisīja nekāda centrālistiska mistika, bet gan tā laika notikumi, kurā viņi dzīvoja – tehnoloģiju, tirdzniecības, vienotas strādnieku šķiras un nacionālās valsts attīstība. Īsāk sakot, viņus šajā ziņā satrauca kapitālisma rašanās, buržuāziskās revolūcijas uzdevumi neizbēgama materiālā trūkuma laikmetā. Savukārt Marksa pieeja "proletāriešu revolūcijai" ir ievērojami atšķirīga. Viņš entuziastiski slavē Parīzes komūnu kā "paraugu visiem Francijas rūpniecības centriem". "Šis režīms," viņš raksta, "kad tas būtu nodibināts Parīzē un sekundārajos centros, arī provincēs vecajai centralizētajai valdībai būtu jādod ceļš *ražotāju*

pašpārvaldei ." (Uzsvars pievienots.) Protams, nācijas vienotība neizzustu, un pārejas uz komunismu laikā pastāvētu centrālā valdība, taču tās funkcijas būtu ierobežotas.

Mūsu mērķis nav čivināt ar Marksa un Engelsa citātiem, bet gan uzsvērt, ka marksisma galvenie principi, kas mūsdienās tiek pieņemti tik nekritiski, patiesībā bija laikmeta produkts, ko kapitālisma attīstība Amerikas Savienotajās Valstīs un Rietumeiropā jau sen ir pārsniegusi. Savā laikā Markss nodarbojās ne tikai ar "proletāriešu revolūcijas" problēmām, bet arī ar buržuāziskās revolūcijas problēmām, īpaši Vācijā, Spānijā, Itālijā un Austrumeiropā. Viņš risināja pārejas no kapitālisma uz sociālismu problēmas kapitālistiskajās valstīs, kuras nebija daudz attīstījušās tālāk par rūpnieciskās revolūcijas ogļu un tērauda tehnoloģiju, un ar pārejas no feodālisma uz kapitālismu problēmas valstīs, kuras tik tikko bija attīstījušās tālāk par amatniecību un ģilžu sistēmu. Lai vispārīgi formulētu šīs bažas, Markss galvenokārt nodarbojās ar brīvības priekšnosacījumiem (tehnoloģiskā attīstība, nacionālā apvienošanās, materiālā pārpilnība), nevis ar brīvības nosacījumiem (decentralizācija, kopienu veidošanās, cilvēciskais mērogs, tiešā demokrātija). Viņa teorijas joprojām balstījās uz izdzīvošanas, nevis dzīves jomu.

Kad tas ir aptverts, ir iespējams Marksa teorētisko mantojumu aplūkot jēgpilnā perspektīvā – atdalīt tā bagātīgo ieguldījumu no vēsturiski ierobežotajām, patiesībā paralizējošajām, mūsu laika važām. Marksa dialektika, daudzas vēsturiskā materiālisma sniegtās fundamentālās atziņas, izcilā preču attiecību kritika, daudzi ekonomisko teoriju elementi, atsvešinātības teorija un, galvenokārt, uzskats, ka brīvībai ir materiāli priekšnoteikumi – tie ir paliekoši ieguldījumi revolucionārajā domāšanā.

Tāpat Marksa uzsvars uz industriālo proletariātu kā revolucionāro pārmaiņu "aģentu", viņa "šķiras analīze", skaidrojot pāreju no šķiras uz bezšķiras sabiedrību, viņa proletāriešu diktatūras koncepcija, viņa uzsvars uz centralismu, viņa kapitālistiskās attīstības teorija (kas mēdz jaukt valsts kapitālismu ar sociālismu), viņa politiskās darbības atbalstīšana, izmantojot vēlēšanu partijas — šie un daudzi saistītie jēdzieni mūsu laika kontekstā ir nepatiesi un, kā redzēsim, bija maldinoši pat viņa paša laikā. Tie izriet no viņa redzējuma ierobežojumiem — pareizāk sakot, no viņa laika ierobežojumiem. Tiem ir jēga tikai tad, ja atceramies, ka Markss uzskatīja kapitālismu par vēsturiski progresīvu, par neaizstājamu sociālisma attīstības posmu, un tiem ir praktiska pielietojamība tikai laikā, kad Vācija jo īpaši saskārās ar buržuāziski demokrātiskiem uzdevumiem un nacionālo apvienošanos. (Mēs nemēģinām apgalvot, ka Markss bija pareizs, ieturot šo pieeju, tikai to, ka šī pieeja ir jēgpilna, aplūkojot to savā laikā un vietā.)

Tāpat kā Krievijas revolūcija ietvēra "masu" pazemes kustību, kas konfliktēja ar boļševismu, tā arī vēsturē pastāv pazemes kustība, kas konfliktē ar visām varas sistēmām. Šī kustība mūsu laikā ir ienāca ar nosaukumu "anarhisms", lai gan to nekad nav aptvērusi viena ideoloģija vai svēto tekstu kopums. Anarhisms ir cilvēces libidināla kustība pret jebkāda veida piespiešanu, kas sniedzas atpakaļ laikā līdz pat īpašumtiesību sabiedrības, šķiru varas un valsts rašanās brīdim. Kopš šī perioda apspiestie ir pretojušies visām formām, kas cenšas ieslodzīt sociālās kārtības spontāno attīstību. Anarhisms ir izvirzījies sociālās arēnas priekšplānā nozīmīgu pāreju periodos no viena vēsturiskā laikmeta uz otru. Senās un feodālās pasaules noriets piedzīvoja masu kustību uzplaukumu, dažos gadījumos mežonīgi dionīsisku pēc rakstura, kas pieprasīja visu varas, privilēģiju un piespiešanas sistēmu izbeigšanu.

Pagātnes anarhiskās kustības lielā mērā cieta neveiksmi tāpēc, ka materiālais trūkums, kas bija zemā tehnoloģiju līmeņa rezultāts, traucēja organiskai cilvēku interešu saskaņošanai. Jebkura

sabiedrība, kas varēja solīt neko vairāk materiālā ziņā par nabadzības vienlīdzību, neizbēgami radīja dziļi iesakņojušās tendences atjaunot jaunu privilēģiju sistēmu. Tā kā nebija tehnoloģijas, kas varētu ievērojami samazināt darba dienu, nepieciešamība strādāt sabojāja sociālās institūcijas, kuru pamatā bija pašpārvalde. Franču revolūcijas žirondīni gudri apzinājās, ka var izmantot darba dienu pret revolucionāro Parīzi. Lai izslēgtu radikālus elementus no sekcijām, viņi centās pieņemt likumdošanu, kas pārtrauktu visas asamblejas sanāksmes pirms pulksten 22:00, stundas, kad Parīzes strādnieki atgriezās no darba. Patiešām, ne tikai manipulatīvās metodes un "avangarda" organizāciju nodevība izbeidza iepriekšējo revolūciju anarhiskās fāzes, bet arī iepriekšējo laikmetu materiālie ierobežojumi. "Masas" vienmēr bija spiestas atgriezties pie mūža darba un reti kad varēja brīvi dibināt pašpārvaldes institūcijas, kas varētu pastāvēt arī pēc revolūcijas beigām.

Tomēr tādi anarhisti kā Bakunins un Kropotkins nebūt nekļūdījās, kritizējot Marksu par viņa uzsvāru uz centralismu un elitārajiem organizācijas priekšstatiem. Vai centralisms pagātnē bija absolūti nepieciešams tehnoloģiskajam progresam? Vai nacionālā valsts bija neaizstājama tirdzniecības paplašināšanai? Vai strādnieku kustība guva labumu no ļoti centralizētu ekonomisko uzņēmumu un "nedalāmas" valsts rašanās? Mēs mēdzam pieņemt šos marksisma principus pārāk nekritiski, galvenokārt tāpēc, ka kapitālisms attīstījās centralizētā politiskā arēnā. Pagājušā gadsimta anarhisti brīdināja, ka Marksa centralistiskā pieeja, ciktāl tā ietekmēja tā laika notikumus, tik ļoti stiprinās buržuāziju un valsts aparātu, ka kapitālisma gāšana būs ārkārtīgi sarežģīta. Revolucionārā partija, atkārtotot šīs centralistiskās, hierarhiskās iezīmes, atražos hierarhiju un centrālismu pēcrevolūcijas sabiedrībā.

Bakunins, Kropotkins un Malatesta nebija tik naivi, lai ticētu, ka anarhismu var nodibināt vienas nakts laikā. Piedēvējot šo ideju Bakuninam, Markss un Engelss apzināti sagrozīja krievu anarhistu uzskatus. Arī pagājušā gadsimta anarhisti neticēja, ka valsts likvidēšana nozīmē "ieroču nolikšanu" tūlīt pēc revolūcijas, lai lietotu Marksa tumsonīgo terminoloģiju, ko neapdomīgi atkārtoja Ļeņins savā darbā "Valsts un revolūcija". Patiešām, daudz kas no tā, kas "Valsts un revolūcija" tiek uzskatīts par "marksismu", ir tīrs anarhisms – piemēram, revolucionāru miliciju aizstāšana ar profesionālām bruņotām vienībām un pašpārvaldes orgānu aizstāšana ar parlamentārām struktūrām. Ļeņina brošūrā patiesi marksistiski ir prasība pēc "stingra centrālisma", "jaunas" birokrātijas pieņemšana un padomju identificēšana ar valsti.

Pagājušā gadsimta anarhisti bija dziļi aizņemti ar jautājumu par industrializācijas sasniegšanu, neapspiežot "masu" revolucionāro garu un neradot jaunus šķēršļus emancipācijai. Viņi baidījās, ka centralizācija pastiprinās buržuāzijas spēju pretoties revolūcijai un ieaudzinās strādniekos paklausības sajūtu. Viņi centās glābt visas tās pirmskapitālistiskās kopienas formas (piemēram, krievu *mir* un spāņu *pueblo*), kas varētu kalpot par atspēriena punktu brīvai sabiedrībai ne tikai strukturālā, bet arī garīgā nozīmē. Tāpēc viņi uzsvēra decentralizācijas nepieciešamību pat kapitālisma apstākļos. Atšķirībā no marksistiskajām partijām, viņu organizācijas pievērsa ievērojamu uzmanību tam, ko viņi sauca par "integrālo izglītību" - visa cilvēka attīstību -, lai neitralizētu buržuāziskās sabiedrības pazemojošo un banalizējošo ietekmi. Anarhisti centās dzīvot pēc nākotnes vērtībām tiktāl, ciktāl tas bija iespējams kapitālisma apstākļos. Viņi ticēja tiešai rīcībai, lai veicinātu "masu" iniciatīvu, saglabātu sacelšanās garu un veicinātu spontanitāti. Viņi centās attīstīt organizācijas, kuru pamatā būtu savstarpēja palīdzība un brālība, kurās kontrole tiktu īstenota no apakšas uz augšu, nevis no augšas uz leju.

Mums šeit jāapstājas, lai sīkāk izpētītu anarhistu organizatorisko formu būtību, kaut vai tikai tāpēc, ka šo tēmu ir aizsedzis milzīgs daudzums muļķību. Anarhisti vai vismaz anarhokomunisti atzīst

organizācijas nepieciešamību.19 Šī punkta atkārtošana būtu tikpat absurda kā strīdēšanās par to, vai Markss atzina sociālās revolūcijas nepieciešamību.

Īstais jautājums šeit nav organizācija pret neorganizāciju, bet gan tas, kāda *veida* organizāciju anarhokomunisti cenšas izveidot. Dažādajiem anarhokomunistu organizāciju veidiem kopīgs ir organiska attīstība no apakšas, nevis no augšas radīti ķermeņi. Tās ir sociālas kustības, kas apvieno radošu revolucionāru dzīvesveidu ar radošu revolucionāru teoriju, nevis politiskas partijas, kuru dzīvesveids neatšķiras no apkārtējās buržuāziskās vides un kuru ideoloģija ir reducēta līdz stingrām "pārbaudītām un pārbaudītām programmām". Cik vien tas ir cilvēcīgi iespējams, tās cenšas atspoguļot atbrīvoto sabiedrību, kuru tās cenšas sasniegt, nevis verdziski dublēt valdošo hierarhijas, šķiru un varas sistēmu. Tās ir veidotas ap ciešām brāļu un māsu grupām - afixas grupām -, kuru spēja rīkoties kopīgi balstās uz iniciatīvu, brīvi panāktām pārliecībām un dziļu personisku iesaistīšanos, nevis ap birokrātisku aparātu, ko veido paklausīga biedru grupa un ko no augšas manipulē saujiņa viszinošu līderu.

Anarhokomunisti nenoliedz nepieciešamību pēc koordinācijas starp grupām, disciplīnas, rūpīgas plānošanas un vienotības darbībā. Taču viņi uzskata, ka koordinācija, disciplīna, plānošana un vienotība darbībā ir jāpanāk *brīvprātīgi*, ar pašdisciplīnu, ko baro pārliecība un izpratne, nevis ar piespiešanu un bezprātīgu, bezierunu paklausību pavēlēm no augšas. Viņi cenšas sasniegt centrālismam piedēvēto efektivitāti ar voluntārisma un ieskatu palīdzību, nevis izveidojot hierarhisku, centralizētu struktūru. Atkarībā no vajadzībām vai apstākļiem interešu grupas var sasniegt šo efektivitāti, izmantojot asamblejas, rīcības komitejas un vietējās, reģionālās vai nacionālās konferences. Taču viņi dedzīgi iebilst pret tādas organizatoriskas struktūras izveidi, kas kļūst par pašmērķi, pret komitejām, kas kavējas pēc tam, kad viņu praktiskie uzdevumi ir pabeigti, pret "vadību", kas "revolucionāru" reducē līdz bezprātīgam robotam.

Šie secinājumi nav vieglprātīgu "individuālistisku" impulsu rezultāts; gluži pretēji, tie izriet no rūpīga iepriekšējo revolūciju, centralizēto partiju ietekmes uz revolucionāro procesu un sociālo pārmaiņu būtības izpēti potenciālas materiālās pārpilnības laikmetā. Anarhokomunisti *cenšas saglabāt un pagarināt anarhijas fāzi, kas aizsāk visas lielās sociālās revolūcijas*. Vēl vairāk nekā marksisti viņi atzīst, ka revolūcijas rada dziļi vēsturiski procesi. Neviena centrālā komiteja "neveic" sociālo revolūciju; labākajā gadījumā tā var sarīkot *valsts apvērsumu*, aizstājot vienu hierarhiju ar citu, vai, vēl ļaunāk, apturēt revolucionāro procesu, ja tai ir plaša ietekme. Centrālā komiteja ir orgāns varas iegūšanai, varas *atjaunošanai*, tā apkopošanai, ko "masas" ir sasniegušas ar saviem revolucionārajiem centieniem. Lai neatzītu šos būtiskos faktus, jābūt aklam pret visu, kas noticis pēdējo divu gadsimtu laikā.

Agrāk marksisti varēja izteikt saprotamu (lai gan nepamatotu) apgalvojumu par centralizētas partijas nepieciešamību, jo revolūcijas anarhisko fāzi atcēla materiālais trūkums. Ekonomiski "masas" vienmēr bija spiestas atgriezties pie ikdienas darba dzīves. Revolūcija beidzās pulksten desmitos, pilnīgi pretēji 1793. gada žirondiešu reakcionārajiem nodomiem; to apturēja zemais tehnoloģiju līmenis. Mūsdienās pat šo attaisnojumu ir atcēlis pēcrezervācijas tehnoloģiju attīstība, īpaši ASV un Rietumeiropā. Tagad ir sasniegts punkts, kurā "masas" var sākt gandrīz vienas nakts laikā krasī paplašināt "brīvības valstību" marksistiskajā izpratnē - iegūt brīvo laiku, kas nepieciešams, lai sasniegtu augstāko pašpārvaldes pakāpi.

Maija-jūnija notikumi Francijā parādīja nevis nepieciešamību pēc boļševiku tipa partijas, bet gan nepieciešamību pēc lielākas apziņas "masu" vidū. Parīze parādīja, ka ir nepieciešama organizācija,

lai sistemātiski izplatītu idejas – un ne tikai idejas, bet arī idejas, kas veicina pašpārvaldes koncepciju. Francijas "masām" trūka nevis centrālās komitejas vai Ļeņina, kas tās "organizētu" vai "komandētu", bet gan pārliecības, ka tās varētu vadīt rūpnīcas, nevis tikai tās okupēt. Jāatzīmē, ka neviena boļševiku tipa partija Francijā neizvirzīja prasību pēc pašpārvaldes. Šo prasību izvirzīja tikai anarhisti un situacionisti.

Ir nepieciešama revolucionāra organizācija, taču vienmēr skaidri jāpatur prātā tās funkcija. Tās pirmais uzdevums ir propaganda, "pacietīgi skaidrot", kā teica Ļeņins. Revolucionārā situācijā revolucionārā organizācija izvirza visprogresīvākās prasības: tā ir gatava katrā notikumam pavērsienā viskonkrētākajā veidā formulēt tūlītēju uzdevumu, kas jāveic, lai virzītu uz priekšu revolucionāro procesu. Tā nodrošina visdrosmīgākos elementus darbībā un revolūcijas lēmumu pieņemšanas institūcijās.

Kādā veidā tad anarhokomunistiskās grupas atšķiras no boļševiku tipa partijas? Noteikti ne tādos jautājumos kā nepieciešamība pēc organizācijas, plānošanas, koordinācijas, propagandas visās tās formās vai nepieciešamība pēc sociālās programmas. Fundamentāli tās atšķiras no boļševiku tipa partijas ar savu pārliecību, ka īstiem revolucionāriem jādarbojas *revolūcijas radīto formu ietvaros*, nevis partijas radītajās formās. Tas nozīmē, ka viņu saistības ir saistītas ar revolucionārajiem pašpārvaldes orgāniem, nevis ar revolucionāro "organizāciju"; ar sociālajām formām, nevis ar politiskajām formām. Anarhokomunisti cenšas pārliecināt rūpnīcu komitejas, asamblejas vai padomes kļūt par *īstiem tautas pašpārvaldes orgāniem*, nevis dominēt pār tiem, manipulēt ar tiem vai piesaistīt tos vizuālai politiskajai partijai. Anarhokomunisti necenšas uzcelt valstisku struktūru virs šiem tautas revolucionārajiem orgāniem, bet gan gluži pretēji – izšķīdināt visas pirmsrevolūcijas periodā attīstītās organizatoriskās formas (ieskaitot savas) šajos īstajos revolucionārajos orgānos.

Šīs atšķirības ir izšķirošas. Neskatoties uz savu retoriku un saukļiem, krievu boļševiki nekad neticēja padomēm; viņi tās uzskatīja par boļševiku partijas instrumentiem, un šo attieksmi franču trockisti uzticīgi atkārtoja attiecībā ar Sorbonnas studentu asambleju, franču maoisti ar Francijas arodbiedrībām un vecie kreisie grupējumi ar SDS. Līdz 1921. gadam padomes bija praktiski mirušas, un visus lēmumus pieņēma boļševiku Centrālā komiteja un Politbirojs. Anarhokomunisti ne tikai cenšas novērst marksistiskās partijas to atkārtot; viņi arī vēlas novērst to, ka viņu pašu organizācija spēlē līdzīgu lomu. Attiecīgi viņi cenšas novērst birokrātijas, hierarhijas un elites iekļūšanu savā vidū. Ne mazāk svarīgi ir tas, ka viņi cenšas pārveidot sevi; izskaust no savām personībām tās autoritārās iezīmes un elitārās tieksmes, kas hierarhiskajā sabiedrībā ir asimilētas gandrīz jau no dzimšanas brīža. T.i., anarhistu kustības rūpes par dzīvesveidu nav tikai rūpes par savu integritāti, bet gan par pašas revolūcijas integritāti.²⁰

Visu mūsu laika mulsinošo ideoloģisko krustcelēs vienmēr priekšplānā jāpaliek vienam jautājumam: kāda velna labad mēs cenšamies taisīt revolūciju? Vai mēs cenšamies taisīt revolūciju, lai atjaunotu hierarhiju, cilvēces acu priekšā paceļot ēnainu sapni par nākotnes brīvību? Vai lai veicinātu tālāku tehnoloģisko progresu, lai radītu vēl lielāku preču pārpilnību nekā tā pastāv šodien? Vai lai "atbērtos" buržuāzijai? Vai lai vestu pie varas PL? Vai Komunistisko partiju? Vai Sociālistisko strādnieku partiju? Vai lai emancipētu tādas abstrakcijas kā "proletariāts", "tauta", "vēsture", "sabiedrība"?

Vai arī tas ir beidzot likvidēt hierarhiju, šķiru varu un piespiešanu – lai *dotu iespēju katram indivīdam iegūt kontroli pār savu ikdienas dzīvi*? Vai tas ir padarīt katru mirkli tik brīnišķīgu, cik vien tas varētu būt, un katra indivīda dzīves ilgumu par pilnīgi piepildītu pieredzi? Ja revolūcijas

patiesais mērķis ir neandertāliešus nogādāt pie varas, to nav vērts veikt. Mums diez vai ir jāapspiež bezjēdzīgie jautājumi par to, vai individuālo attīstību var atdalīt no sociālās un kopienas attīstības; acīmredzami abi ir saistīti. Veselīga cilvēka pamats ir vispusīga sabiedrība; brīva cilvēka pamats ir brīva sabiedrība.

Atstājot malā šos jautājumus, mēs joprojām saskaramies ar jautājumu, ko Markss izvirzīja 1850. gadā: kad mēs sāksim ņemt savu dzeju no nākotnes, nevis no pagātnes? Mirušajiem ir jāļauj apglabāt mirušos. Marksisms ir miris, jo tas sakņojās materiālā trūkuma laikmetā, kura iespējas ierobežoja materiālā nepieciešamība. Marksisma vissvarīgākais sociālais vēstījums ir tāds, ka brīvībai ir materiāli priekšnoteikumi – mums ir jādzīvo, lai dzīvotu. Attīstoties tehnoloģijai, ko Marksa laika mežonīgākā zinātniskā fantastika nevarēja iedomāties, mūsu priekšā tagad ir iespēja izveidot sabiedrību pēc trūkuma. Visas mantotās sabiedrības institūcijas – šķiru vara, hierarhija, patriarhālā ģimene, birokrātija, pilsēta, valsts – ir izsmeltas. Mūsdienās decentralizācija ir ne tikai vēlama kā līdzeklis cilvēciskā mēroga atjaunošanai, bet ir nepieciešams atjaunot dzīvotspējīgu ekoloģiju, pasargāt dzīvību uz šīs planētas no postpiesārņojuma un augsnes erozijas, saglabāt elpojamu atmosfēru un dabas līdzsvaru. Spontanitātes veicināšana ir nepieciešama, lai sociālā revolūcija katram indivīdam nodrošinātu kontroli pār savu ikdienas dzīvi.

Vecās cīņas formas pilnībā neizzūd līdz ar šķiru sabiedrības sabrukšanu, taču tās pārspēj bezšķiru sabiedrības problēmas. Sociālā revolūcija nevar notikt bez strādnieku piesaistes, tāpēc viņiem ir nepieciešama mūsu aktīvā solidaritāte katrā cīņā pret ekspluatāciju. Mēs cīnāmies pret sociālajiem noziegumiem, lai kur tie parādītos, un rūpnieciskā ekspluatācija ir dziļš sociāls noziegums. Bet tāpat ir arī rasisms, pašnoteikšanās tiesību noliegšana, imperiālisms un nabadzība – dziļi sociāli noziegumi – un, starp citu, arī piesārņojums, nevaldāma urbanizācija, jauniešu ļaunprātīga socializācija un seksuālā apspiešana. Runājot par strādnieku šķiras piesaistišanos revolūcijai, mums jāpatur prātā, ka buržuāzijas pastāvēšanas priekšnoteikums ir proletariāta attīstība. Kapitālisms kā sociāla sistēma paredz abu šķiru pastāvēšanu, un to uztur abu šķiru attīstība. Mēs sākam graut šķiru varas priekšnoteikumus tādā mērā, ka veicinām neburžuāzisko šķiru deklasifikāciju, vismaz institucionāli, psiholoģiski un kultūras ziņā.

Pirmo reizi vēsturē anarhijas fāze, kas aizsāka visas pagātnes lielās revolūcijas, var tikt saglabāta kā pastāvīgs stāvoklis, pateicoties mūsdienu attīstītajām tehnoloģijām. Šīs fāzes anarhiskās institūcijas – asamblejas, rūpnīcu komitejas, rīcības komitejas – var tikt stabilizētas kā atbrīvotas sabiedrības elementi, kā jaunas pašpārvaldes sistēmas elementi. Vai mēs varēsim izveidot kustību, kas tās spēs aizstāvēt? Vai mēs varēsim izveidot afinitātes grupu organizāciju, kas spēj izšķīst šajās revolucionārajās institūcijās? Vai arī mēs veidosim hierarhisku, centralizētu, birokrātisku partiju, kas centīsies tās dominēt, izspiest un galu galā iznīcināt?

Klausies, marksist: organizācija, ko mēs cenšamies veidot, ir tāda sabiedrība, kādu radīs mūsu revolūcija. Vai nu mēs atmetīsim pagātni – gan sevī, gan savās grupās –, vai arī mums vienkārši nebūs nākotnes, ko uzvarēt.

Ņujorka

1969. gada maijs

Zemsvītras piezīmes

1 Šīs rindas tika rakstītas laikā, kad Progresīvajai darba partijai (PLP) bija liela ietekme SDS. Lai gan PLP tagad ir zaudējusi lielāko daļu savas ietekmes studentu kustībā, organizācija joprojām sniedz labu piemēru vecajā kreisajā spārnā valdošajai mentalitātei un vērtībām. Iepriekš minētais raksturojums ir vienlīdz derīgs lielākajai daļai marksistiski-ļēninistisko grupu, tāpēc šī fragmenta un citas atsauces uz PLP nav būtiski mainītas.

2 Dodžas revolucionārās arodbiedrības kustība, kas ir daļa no Detroitā bāzētās Revolucionāro bloka strādnieku līgas.

3 Marksisms galvenokārt ir prakses teorija jeb, lai šīs attiecības novietotu pareizajā perspektīvā, teorijas prakse. Tā ir pati Marksa dialektikas transformācijas nozīme, kas to no subjektīvās dimensijas (kurā jaunie hegēlieši joprojām centās ierobežot Hēgeļa skatījumu) aizveda uz objektīvo, no filozofiskās kritikas uz sociālo darbību. Ja teorija un prakse tiek šķirtas, marksisms netiek nogalināts, tas izdara pašnāvību. Tā ir tā apbrīnojamākā un cēlākā iezīme. Kretīnu, kas seko Marksa pēdās, mēģinājumi uzturēt sistēmu dzīvu ar labojumu, ekseģēzes un puslīdzīgas "zinātniskās darbības" savārstījumu Morisa Doba un Džordža Novaka stilā, ir pazemojoši apvainojumi Marksa vārdam un pretīgs visa, ko viņš pārstāvēja, piesārņojums.

4 Patiesībā marksisti mūsdienās ļoti maz runā par "hronisko [ekonomisko] kapitālisma krīzi" — neskatoties uz to, ka šis jēdziens veido Marksa ekonomisko teoriju centrālo punktu.

5 Ekoloģisku apsvērumu dēļ mēs nepieņemam priekšstatu par "cilvēka dominēšanu pār dabu" vienkāršotā nozīmē, ko pirms gadsimta pauda Markss. Diskusiju par šo problēmu skatiet sadaļā "Ekoloģija un revolucionārā doma".

6 Ir ironiski, ka marksisti, kas runā par proletariāta "ekonomisko varu", patiesībā atkārtoti anarho-sindikālistu nostāju, nostāju, pret kuru Markss asi iebilda. Marksu neuztrauca proletariāta "ekonomiskā vara", bet gan tā *politiskā* vara; īpaši fakts, ka tā kļūs par iedzīvotāju vairākumu. Viņš bija pārliecināts, ka rūpniecības strādniekus uz revolūciju virzīs galvenokārt materiālais trūkums, kas izrietēs no kapitālistiskās akumulācijas tendences; ka, *organizēti* rūpnīcu sistēmas un *disciplinēti* ar industriālu rutīnu, viņi spēs veidot arodbiedrības un, galvenais, politiskās partijas, kurām dažās valstīs būs jāizmanto sacelšanās metodes, bet citās (Anglijā, Amerikas Savienotajās Valstīs un vēlāk Engelss pievienoja Franciju) varētu nākt pie varas vēlēšanās un likumdošanas ceļā ieviest sociālismu. Raksturīgi, ka Progresīvā leiboristu partija ir bijusi starp " *Challenge* " lasītājiem , atstājot svarīgus novērojumus neiztulkotus vai rupji sagrozot Marksa domu.

7 Šī ir tikpat laba vieta kā jebkura cita, lai atbrīvotos no priekšstata, ka ikviens ir "proletārietis", kuram nav nekā ko pārdot kā vien savu darbaspēku. Ir taisnība, ka Markss definēja proletariātu šādā veidā, taču viņš izstrādāja arī vēsturisku dialektiku proletariāta attīstībā. Proletariāts attīstās no bezīpašnieku ekspluatētās klases, sasniedzot savu visattīstītāko formu industriālajā proletariātā, kas atbilda visattīstītākajai kapitāla formai. Dzīves vēlākajos gados Markss sāka nicināt Parīzes strādniekus, kuri galvenokārt nodarbojās ar luksusa preču ražošanu, minot "mūsu vācu strādniekus" - visrobotiskākos Eiropā - kā pasaules "paraugproletariāta" paraugu.

8. Mēģinājums aprakstīt Marksa nožēlošanas teoriju starptautiskā, nevis nacionālā izteiksmē (kā to darīja Markss) ir tīra izlikšanās. Pirmkārt, šī teorētiskā izlikšanās vienkārši mēģina apiet jautājumu par to, kāpēc nožēlošana nav notikusi kapitālisma industriālajās cietokšņos, kas ir *vienīgās*

teritorijas, kas veido tehnoloģiski atbilstošu sākumpunktu bezšķiras sabiedrībai . Ja mēs ceram uz koloniālo pasauli kā "proletariātu", šī nostāja slēpj ļoti reālas briesmas: genocīdu. Amerikai un tās nesenajai sabiedrotajai Krievijai ir visi tehniskie līdzekļi, lai bombardētu mazattīstīto pasauli un panāktu tās pakļaušanu. Vēsturiskajā horizontā slēpjas draudi – Amerikas Savienoto Valstu attīstība par patiesi fašistisku nacistu tipa impēriju. Ir pilnīgas muļķības apgalvot, ka šī valsts ir "papīra tīģeris". Tas ir kodolieroču tīģeris, un Amerikas valdošā šķira, kurai trūkst jebkādu kultūras ierobežojumu, spēj būt vēl ļaunāka nekā vācu.

9 Ļeņins to nojauta un raksturoja "sociālismu" kā "neko citu kā valsts kapitālistisku monopolu, *kas radīts visas tautas labā* ". Šis ir ārkārtējs apgalvojums, ja padomā par tā sekām, un pilns ar pretrunām.

10 Šajā ziņā vecie kreisie spēki projicē savu neandertāliešu tēlu uz amerikāņu strādnieku. Patiesībā šis tēls vairāk atbilst arodbiedrības birokrāta vai staļinista komisāra raksturam.

11 Šajā ziņā strādnieks sāk tuvojies sociāli pārejas posma cilvēku tipiem, kas vēsturē ir devuši visrevolucionārākos elementus. Kopumā "proletariāts" ir bijis visrevolucionārākais pārejas periods, kad to vismazāk psihiski "proletarizēja" industriālā sistēma. Klasisko strādnieku rezolūciju galvenie centri bija Petrograda un Barselona, tur strādnieki bija tieši izrauti no zemnieku vides, un Parīze, tur viņi joprojām bija saistīti ar amatniecību vai nāca tieši no amatniecības vides. Šiem strādniekiem bija visgrūtāk pielāgoties industriālajai dominēšanai, un viņi kļuva par pastāvīgu sociālo un revolucionāro nemieru avotu. Turpretī stabilā iedzimtā strādnieku šķira mēdza būt pārsteidzoši nerevolucionāra. Pat vācu strādnieku gadījumā, kurus Markss un Engelss minēja kā Eiropas proletariāta paraugus, vairākums neatbalstīja 1919. gada spartakistus. Viņi atgriez lielu daļu oficiālo sociāldemokrātu Strādnieku padomju kongresā un vēlākajos gados Reihstāgā, un līdz pat 1933. gadam konsekventi atbalstīja Sociāldemokrātisko partiju.

12. Šis revolucionārais dzīvesveids var attīstīties gan rūpnīcās, gan uz ielām, gan skolās, gan avāriju laukumos, gan priekšpilsētās, gan "Līča apgabala-Austrumu puses" assvītās. Tā būtība ir nepakļaušanās un personīga "darba propaganda", kas grauj visus dominēšanas paražas, institūcijas un šiboletus. Sabiedrībai tuvojoties revolucionārā perioda sliekšnim, rūpnīcas, skolas un apkaimes kļūst par revolucionāras "spēles" faktisko arēnu - "spēles", kurai ir ļoti nopietns kodols. Streiki kļūst par hronisku stāvokli un tiek izsaukti paši par sevi, lai salauztu rutīnas estētiku, lai gandrīz katru stundu nepakļautos sabiedrībai, lai sagrautu buržuāziskās normalitātes noskaņojumu. Šis strādnieku, studentu un apkaimes iedzīvotāju jaunais noskaņojums ir būtisks priekšnoteikums revolucionārās transformācijas faktiskajam brīdim. Tā apzinātākā izpausme ir prasība pēc "pašpārvaldes"; strādnieks atsakās būt "vadīta" būtne, šķiras būtne. Šis process bija visspilgtākais Spānijā 1936. gada revolūcijas priekšvakarā, kad strādnieki gandrīz katrā pilsētā un ciematā saucās... streiki "tīrības pēc" - lai paustu savu neatkarību, atmodas sajūtu, saraušanos ar sociālo kārtību un buržuāziskajiem dzīves apstākļiem. Tā bija arī būtiska 1968. gada vispārējā streika iezīme Francijā.

13. Visspilgtākā iepriekšējo revolūciju iezīme ir fakts, ko Trockis nekad nesaprata. Viņš nekad neīstenoja savas "apvienotās attīstības" koncepcijas sekas līdz tās loģiskajiem secinājumiem. Viņš (pilnīgi pareizi) saskatīja, ka cariskā Krievija, kas bija novēlota Eiropas buržuāziskajā attīstībā, obligāti ieguva visattīstītākās rūpniecības un šķiru formas, nevis atkārtoja visu buržuāzisko attīstību no tās pirmsākumiem. Viņš neņēma vērā to, ka Krievija, ko plosa milzīgas iekšējas satricinājumi, varētu pat apsteigt kapitālistisko attīstību citviet Eiropā. Hipnotizēts ar formulu "nacionalizēts īpašums ir vienāds ar sociālismu", viņš nespēja atzīt, ka pats monopola kapitālisms pēc savas

iekšējās dialektikas mēdz saplūst ar valsti. Bolševiki, atbrīvojušies no tradicionālajām buržuāziskās sabiedrības organizācijas formām (kas joprojām darbojas kā šķērslis valsts kapitālistiskajai attīstībai Eiropā un Amerikā), netīši sagatavoja augsni "tīrai" valsts kapitālistiskai attīstībai, kurā valsts beidzot kļūst par valdošo šķiru. Bez tehnoloģiski attīstītās Eiropas atbalsta Krievijas revolūcija kļuva par iekšēju kontrrevolūciju; Padomju Krievija kļuva par valsts kapitālisma formu, kas "nesniedz labumu visai tautai". Ļeņina analogija starp "sociālismu" un valsts kapitālismu Staļina laikā kļuva par biedējošu realitāti. Neskatoties uz savu humānistisko kodolu, marksisms nespēja aptvert, cik lielā mērā tā "sociālisma" jēdziens tuvojās vēlākam kapitālisma posmam – atgriešanās pie merkantilām formām augstākā industriālā līmenī. Nespēja izprast šo attīstību noveda pie postošas teorētiskas apjukuma tā laika revolucionārajā kustībā, ko apliecina trockistu šķelšanās šajā jautājumā.

14. 22. marta kustība notikumos darbojās kā katalizators, nevis kā līderis. Tā nepavēlēja; tā ierosināja, atstājot notikumiem brīvu gaitu. Šī brīvā spēle, kas ļāva studentiem virzīties uz priekšu ar savu impulsu, bija neaizstājama sacelšanās dialektikai, jo bez tās 10. maijā nebūtu bijušas barikādes, kas savukārt izraisīja strādnieku vispārējo streiku.

15. Skatīt "Brīvības formas"

16. Ar cildenu augstprātību, kas daļēji saistāma ar nezināšanu, vairākas marksistiskās grupas praktiski visas iepriekš minētās pašpārvaldes formas nosauca par "padomēm". Mēģinājums apvienot visas šīs dažādās formas zem viena nosaukuma ir ne tikai maldinošs, bet arī apzināti tumsonīgs. Faktiskās padomes bija vismazāk demokrātiskās no revolucionārajām formām, un bolševiki tās viltīgi izmantoja, lai nodotu varu savai partijai. Padomes nebalstījās uz tiešu demokrātiju, kā tas bija Parīzes sekcijās vai 1968. gada studentu asamblejās. Tās arī nebalstījās uz ekonomisko pašpārvaldi, kā tas bija Spānijas anarhistu rūpnīcu komitejās. Padomes faktiski izveidoja hierarhiski organizētu, lizētu strādnieku parlamentu, kura pārstāvji bija no rūpnīcām, vēlāk no militārajām vienībām un zemnieku ciematiem.

17. V. I. Ļeņins, "Padomju valdības tūlītējie uzdevumi", krājumā "Izvēlētie darbi", 7. sēj. (International Publishers; Ņujorka, 1943), 342. lpp. Šajā skarabajā rakstā, kas publicēts 1918. gada aprīlī, Ļeņins pilnībā atteicās no libertāriešu perspektīvas, ko viņš bija izvirzījis gadu iepriekš grāmatā "Valsts un revolūcija". Raksta galvenās tēmas ir nepieciešamība pēc "disciplīnas", autoritāras kontroles pār rūpnīcām un Teilora sistēmas ieviešanas (sistēmas, ko Ļeņins pirms revolūcijas bija nosodījis kā cilvēku paverdzināšanu mašīnai). Raksts tika uzrakstīts salīdzinoši mierīgā bolševiku valdīšanas periodā aptuveni divus mēnešus pēc Brestļitovskas līguma parakstīšanas un mēnesi pirms Čehijas leģiona sacelšanās Urālos – sacelšanās, kas plašā mērogā aizsāka pilsoņu karu un pavēra ceļu tiešai sabiedroto iejaukšanās periodam Krievijā. Visbeidzot, raksts tika uzrakstīts gandrīz gadu pirms Vācijas revolūcijas sakāves. Būtu grūti izskaidrot "Neatliekamais uzdevums" tikai ar Krievijas pilsoņu kara un Eiropas revolūcijas neveiksmes izteiksmi.

18. Interpretējot šo krievu strādnieku un zemnieku elementāro kustību kā virkni "Baltās gvardes sazvērestību", "kulaku pretošanās aktu" un "starptautiskā kapitāla sazvērestību", bolševiki sasniedza neticamu teorētisku zemāko punktu un piekrāpa tikai sevi pašu. Partijas iekšienē attīstījās garīga erozija, kas pavēra ceļu slepenpolicijas politikai, personības slepkavībām un visbeidzot Maskavas prāvām un vecā bolševiku kadra iznīcināšanai. Šīs atbaidošās mentalitātes atgriešanos var redzēt PL rakstos, piemēram, "Markuzē: izvairīšanās vai policists?", kuru tēma ir padarīt Markūzi par CIP

aģentu. (Skatīt Progresīvais leiborists, 1969. gada februāris.) Rakstā zem fotogrāfijas, kurā redzami demonstrējoši parīzieši, ir paraksts: "Markuzē ieradās Parīzē pārāk vēlu, lai apturētu maija akciju." PLP pretiniekus šī lupata vienmēr raksturo kā "uzmācīgus naidniekus" un "strādnieku naidniekus". Ja Amerikas kreisie spēki neatsauks šo policijas pieeju un personības slepkavību, tie turpmākajos gados rūgti maksās.

19. Termins "anarhists" ir vispārīgs vārds, tāpat kā termins "sociālists", un, iespējams, ir tikpat daudz dažādu anarhistu veidu, cik ir sociālistu. Abos gadījumos spektrs svārstās no indivīdiem, kuru uzskati izriet no liberālisma paplašinājuma ("individuālistu anarhisti", sociāldemokrāti), līdz revolucionāriem komunistiem (anarhokomunisti, revolucionārie marksisti, ļeņinisti un trockisti).

20. Var piebilst, ka tieši šis mērķis motivē anarhistisko dadaismu, anarhistisko atteikšanos no ideoloģijas, kas rada izmisuma krokas uz PLP tipa cilvēku koka sejām. Anarhistiskā atteikšanās no ideoloģijas mēģina sagraut no hierarhiskās sabiedrības mantotās iekšējās vērtības, iznīcināt buržuāziskā socializācijas procesa ieaudzināto stingrību. Īsāk sakot, tas ir mēģinājums sagraut superego, kas tik paralizējoši ietekmē spontanitāti, iztēli un jūtīgumu, un atjaunot vēlmes, iespēju un brīnišķīgā sajūtu – revolūciju kā atbrīvojošu, priecīgu festivālu.

No grāmatas *"Pēctrūcības anarhisms"*, 1971